

*****

RIKSLØNNSNEMNDAS KJENNELSE

AV 2. APRIL 1993

I SAK NR. 1/1993

TVISTEN MELLOM SAMARBEIDSORGANISASJONEN NORSK POLITI-
FORBUND / LENSMANNSETATENS LANDSLAG (SPL) PÅ DEN ENE
SIDE OG STATEN V/ ADMINISTRASJONSDEPARTEMENTET PÅ DEN
ANNEN SIDE I FORBINDELSE MED TARIFFREVISJONEN FOR
1992-1994.

*****

RIKSLØNNSNEMNDAS KJENNELSE AV
I SAK NR. 1/1993

I. GENERELT

Tvisten mellom Samarbeidsorganisasjonen Norsk Politiforbund/
Lensmannsetatens Landslag (SPL) på den ene side og staten
v/Administrasjonsdepartementet på den annen side i forbindelse med
tariffoppgjøret 1992-1994.

Nemndas sammensetning:

Direktør Arild Kjerschow, formann
Professor Steinar Strøm
Administrerende direktør Berit Klemetsen
Ekspedisjonssjef Berit Fosheim, Justisdepartementet
Leder Terje Moe Gustavsen, Statstjenestemannskartetlet
Advokat Jan Fougner, Regjeringsadvokatembetet
Formann Terje Ødegård, Norsk Politiforbund

Med hjemmel i lov 19. desember 1952 nr. 7 om lønnsnemnd i arbeidstvister
§ 2 annet ledd er advokat Jan Fougner, Regjeringsadvokatembetet og
formann Terje Ødegård, Politiforbundet utpekt av partene i tvisten. Etter
samme lovs § 2 tredje ledd stemmer fra arbeidstakersiden Terje Ødegård
og fra arbeidsgiversiden Jan Fougner.

Som sekretær for nemnda har fungert førstekonsulent Cecilie J. Haugen.

Partene har gjort rede for sine standpunkter ved skriftlige innlegg og
muntlig prosedyre for nemnda under hovedforhandling 6. januar 1993 og i
nemndmøter 14., 15., 27. januar, 3. februar, 18., 24., 28. mars og 2. april
1993.

Etter at saken har vært drøftet i nevnte møter, avsa Rikslønnsnemnda 2.
april 1993 denne

K J E N N E L S E

1. SAKSGANGEN FREM TIL BEHANDLING I RIKSLØNNSNEMNDA

Forhandlingene mellom Samarbeidsorganisasjonen Norsk Politiforbund / Lensmannsetatens Landslag (SPL) og staten ved Administrasjonsdepartementet om hovedtariffavtale pr. 1. mai 1992 ble innledet den 13. mars 1992. Forhandlingene fortsatte, med en utsettelse på grunn av brudd i parallelle forhandlinger mellom staten og hovedsammenslutningene / Norsk Lærerlag, i tiden frem til 21. juli 1992, da det ble konstatert brudd i forhandlingene.

Riksmeklingsmannen ble den 22. juli 1992 varslet om bruddet. Meklingen ble påbegynt den 7. august 1992. Den 3. september 1992 fremmet Riksmeklingsmannen et forslag som i det vesentlige baserte seg på statens tilbud. SPL sendte forslaget til uravstemning uten anbefaling. Forslaget ble forkastet med over 90 prosent av stemmene. Meklingen ble så avsluttet den 26. oktober 1992, uten at det var oppnådd enighet mellom partene. Da SPL ikke har streikerett, ble saken sendt direkte til Rikslønnsnemnda.

Twisten er brakt inn for Rikslønnsnemnda i henhold til lov 18. juli 1958 nr. 2 om offentlige tjenestetvister § 26 a, som lyder:

”Har det vært foretatt megling i en tvist som gjelder tjenestemenn som ikke har adgang til å gå til arbeidsnedleggelse, og meglingen ikke har ført frem, skal den meglingsmann som har ledet meglingen, innen tre dager etter at meglingen er slutt, sende innberetning til formannen i Rikslønnsnemnda.

Nemnda avgjør tvisten med bindende virkning for partene. Reglene i § 26, annet og tredje punktum får tilsvarende anvendelse.

Når det er sendt innberetning som nevnt i første ledd, er det forbudt å forsøke å sperre vedkommende tjenestegren for arbeidskraft.

Så lenge tvisten ikke er avgjort av Rikslønnsnemnda eller løst på annen måte, skal den tariffavtale og de lønns- og arbeidsvilkår som gjaldt ved tvistens utbrudd, stå ved makt hvis ikke partene blir enige om noe annet.”

Innberetning etter tjenestetvistloven § 26 a ble gitt fra Riksmeklingsmannen til Rikslønnsnemndas formann i brev av 27. oktober 1992.

2. PARTENES PÅSTANDER

2.1 SAMARBEIDSORGANISASJONEN NORSK POLITIFORBUND / LENSMANNSETATENS LANDSLAG

Samarbeidsorganisasjonen Norsk Politiforbund / Lensmannsetatens Landslag har nedlagt følgende påstand:

1. Følgende stillingskategorier flyttes fra LR 7 til LR 13:
  - 1.1 Lpl. 08.300, sko. 0284 - politibetjent, og
  - 1.2 Lpl. 08.350, sko. 0324 - lensmannsbetjent.
2. Spisepausene karakteriseres som arbeidstid for alt politiutdannet personell.
3. Pensjonsalderen (aldersgrensen) settes til 60 år, med adgang til å gå av med pensjon ved 57 år på vanlige vilkår for følgende stillingskategorier:
  - 3.1 Lpl. 08.350, sko. 0324 - lensmannsbetjent
  - 3.2 Lpl. 08.350, sko. 0325 - lensmannsførstebetjent
  - 3.3 Lpl. 08.350, sko. 1146 - lensmannsfullmektig
  - 3.4 Lpl. 08.303, sko. 0308 - oppsynsbetjent
  - 3.5 Lpl. 08.303, sko. 0303 - arrestforvarer
4. Praktiseringen av polititillegget endres til å bli i samsvar med ordlyden, slik at B 8 oppnås mellom det 8. og det 9. år, B 11 oppnås mellom det 14. og det 15. år, og B 13 oppnås mellom det 19. og 20. års tjenestegjøring etter Politiskolen/Politihøgskolen.

Polititillegget reguleres prinsipielt i Hovedtariffavtalen, subsidiært i særavtale med Justisdepartementet, senest samtidig og med samme virkningsdato som Hovedtariffavtalen.

2.2 STATEN V/ADMINISTRASJONSDEPARTEMENTET

Staten v/Administrasjonsdepartementet har nedlagt følgende påstand:

1. Statens tilbud av 29. juni, med tillegg av 3. juli 1992, legges til grunn som ny hovedtariffavtale mellom staten og SPL.

2. Ad krav nr. 1 - Endret lønnsramme

Det gis ikke endrede rammeplasseringer. Statens tilbud, overensstemmende med Riksmeklingsmannens møtebok, legges til grunn.

3. Ad krav nr. 2 - Hvile- og spisepauser

Prinsipalt: Kravet avvises.

Subsidiært: Statens tilbud, overensstemmende med Riksmeklingsmannens møtebok, legges til grunn.

4. Ad krav nr. 3 - Endret pensjonsalder

Prinsipalt: Kravet avvises.

Subsidiært: Statens tilbud, overensstemmende med Riksmeklingsmannens møtebok, legges til grunn.

5. Ad krav nr. 4 - Praktisering av polititillegget

Forslaget fremsatt i Riksmeklingsmannens møtebok legges til grunn. Virkningstidspunkt fastsettes til 01.09.92.

3. PARTENES ANFØRSLER

3.1 SAMARBEIDSORGANISASJONEN NORSK POLITIFORBUND / LENSMANNSETATENS LANDSLAG

3.1.1 Innledning

Samarbeidsorganisasjonen Norsk Politiforbund / Lensmannsetatens Landslag (SPL) har i overveiende grad akseptert statens tilbud til ny hovedtariffavtale for perioden 1992-94, et tilbud som er identisk med meklingsprotokollen mellom staten og hovedsammenslutningene, redaksjonelt tilpasset politi- og lensmannsetaten. Da det ikke var realisme i forhandlingene fra statens side, begjærte SPL forhandlingene avsluttet i møte den 20. juli d.å.

Heller ikke under meklingen viste staten vilje til å forhandle reelt med SPL. SPL valgte likevel å sende tilbudet ut til uravstemning blant medlemmene, dog uten anbefaling. Uravstemningen ga et overveldende nei-flertall - over 90 prosent forkastet tilbudet.

Da staten heller ikke i den påfølgende runde hos meklingsmannen viste noen vilje til å bevege seg i forhold til sitt opprinnelige tilbud, konstaterte meklingsmannen brudd i meklingen den 26.10.92 og sendte oppgjøret over til Rikslønnsnemnda.

3.1.2 SPLs tidligere krav

SPL fremmet innledningsvis i forhandlingene følgende krav:

1. Flytte politibetjent og lensmannsbetjent fra LR 7 til LR 13.
2. Redusert aldersgrense (pensjonsalder) for gruppene lensmannsbetjent, oppsynsbetjent i reinpolitiet og arrestforvarer til politiets nivå - 60 år (57 år). Fleksibel pensjonsalder fra 60 år for andre grupper tilsatte i politi- og lensmannsetaten.

3. Opprette nye stillingskoder for "politispesialist" i LR 20 og etablering av begrepet "fagstilling" i ltr.alt. i LR 7.
4. Endret opptjening av polititillegget.
5. Slutføring av de normeringskrav som følger av normeringsutvalgets innstilling.
6. Innføring av en sikringsbestemmelse etter 26 års tjeneste i samme stilling.
7. Hvile- og spisepauser karakteriseres som arbeidstid for politiutdannet personell.
8. Variable tillegg gjøres pensjonsgivende.
9. Avsetning av 2 prosent av lønsmassen i etatene til lokale just/norm-forhandlinger.

Under forhandlingene og i meklingen har imidlertid SPL stadig imøtekommet staten ved å fire på kravene, under forståelse for de stramme økonomiske rammene i dette oppgjøret og den økonomiske situasjonen i samfunnet generelt. Til slutt sto SPL igjen med de fire viktigste kravene, gjengitt her i prioritert rekkefølge:

1. Flytte gruppene politibetjent og lensmannsbetjent fra LR 7 til LR 13.
2. Hvile- og spisepauser karakteriseres som arbeidstid for politiutdannet personell.
3. Redusert aldersgrense (pensjonsalder) for gruppene lensmannsbetjent, oppsynsbetjent i reinpolitiet og arrestforvarer til politiets nivå - 60 år (57 år). Fleksibel pensjonsalder fra 60 år for andre grupper tilsatte i politi- og lensmannsetaten.

4. Endret praktisering av polititillegget.

Se nærmere om kravene nedenfor. For øvrig vises til den påstand som legges ned for Rikslønnsnemnda, se pkt. 2.1.

3.1.3 Endring av lønnsramme

Innledning

SPL har med stigende bekymring sett på den negative lønnsutvikling som har vært for gruppen politibetjenter og lensmannsbetjenter gjennom en rekke år, i forhold til andre sammenlignbare yrkesgrupper.

Det er av avgjørende betydning - ikke bare for den enkelte tilsatte, men også for samfunnet - at politiet har en akseptabel lønn. Det er ikke tilfelle i dag.

SPL mener at lønnen for gruppen politi- og lensmannsbetjenter ikke burde være lavere enn LR 13, dvs. grunnstige ltr. 9 - 14 etter 10 år. Dette ville innebære tre lønnstrinns opprykk i forhold til LR 7, som er dagens innplassering (ltr. 6 - 11 etter 10 år).

Nærmere begrunnelse

Mindrelønnsutvikling i forhold til andre yrkesgrupper

SPL er av den klare oppfatning at gruppen politi- og lensmannsbetjenter har hatt en vesentlig dårligere lønnsutvikling siden streikeretten ble tatt fra oss som yrkesgruppe i 1959, enn andre grupper i staten som det er naturlig å sammenligne seg med. Dette gjelder f.eks. flygeledere, tollinspektører, sykepleiere, løytnanter i forsvaret m.fl.

SPL ba flere ganger under forhandlingene om å få dette dokumentert fra AAD, som har tilgang på slike opplysninger i egne registre, uten at dette lyktes. SPL har nå selv vært i kontakt med SSB og bedt om å få

en framstilling av de opplysningene som er relevante for å dokumentere dette.

Foruten våre yrkesgrupper og gruppen fengselsbetjenter, som også hører under Justisvesenet, er det etter det en kjenner til bare følgende to andre yrkesgrupper i LR 7:

- sko. 0191 - proviantforvalter i forsvaret
- sko. 0648 - teletegner i Televerket.

De øvrige gruppene som er angitt ovenfor, befinner seg alle i LR 11 eller høyere.

Misforhold mellom lønn og arbeidets innhold

Det er alminnelig anerkjent at tjeneste i politi- og lensmannsetaten innebærer særlige belastninger. SPL finner grunn til å peke på enkelte omstendigheter som forskning viser er særlig belastende:

- Er ofte utsatt for dramatiske hendelser som involverer vold, våpenbruk, store skader på personer og materiell m.v., noe som innebærer en alvorlig psykisk belastning.
- Utsettes ofte selv for risiko for eget liv og helse, noe både publikum og instruksverk forventer.
- Er samfunnets sivile maktapparat, og må således regelmessig utøve makt - også på vegne av andre statsetater.
- Er utsatt for ekstrem mediafokusering.
- Bli i svært stor grad identifisert med yrkesrollen også på fritiden. Dette gjør at det stilles krav knyttet til yrkesrollen til den enkelte tjenestemann også utenom arbeidstid, noe som i stor grad også påvirker familien.

- Er ifølge forskning ekstremt utsatt for stress og utbrenthet.
- Arbeidet må utføres også på kveld, natt og helligdager.
- Mange må ha beredskap alene, og eventuelt også løse vanskelige oppdrag alene.
- Den enkelte tjenestemann har et stort selvstendig ansvar, både for gjennomføringen av den daglige tjenesten, og især for løsningen av det enkelte oppdrag.

Når det gjelder risikoen som er forbundet med yrket, finner SPL grunn til å påpeke at i løpet av 1991 ble tre av våre kolleger drept i tjeneste under svært dramatiske omstendigheter. I tillegg skjedde det en rekke livstruende skader samt en lang rekke andre skader.

Konsekvenser av dårlig avlønning

Tjenestemenn i politi- og lensmannsetaten har i mange år overlevd på dårlige lønns- og arbeidsvilkår, nettopp fordi kombinasjonen av høyt arbeidspress og dårlig bemanning har medført til dels svært mye overtidarbeid. Når politiet i tillegg er unntatt fra aml. §§ 49 nr. 1, 50 og 53 og således ikke omfattes av begrensningene på overtids-, natt- og helgearbeid, har dette i sum gitt en inntekt det har vært mulig å leve av.

De senere års underbudsjettering som har vært følgen av stadig strengere offentlig økonomi, har ført til at arbeidsgiveren har unnlatt å beordre til nødvendig tjeneste fordi budsjettmidlene ikke strekker til. Dette har hatt dramatisk innvirkning på den enkeltes økonomi, som også staten som arbeidsgiver må være med og ta ansvaret for.

Det er åpenbart at utbredt misnøye med lønnsnivået ikke er egnet til å skape den motivasjon og interesse for yrket som er nødvendig for å kunne utøve polititjeneste på en tilfredsstillende måte.

Selv om søkningen tradisjonelt har vært meget god til politiyrket, og vi har relativt lav turn-over, skyldes dette ikke lønnen - men snarere et interessant og meningsfylt arbeid i et godt fellesskap.

Likevel finner SPL grunn til å peke på at det nåværende lønnsnivået utgjør en fare for rekrutteringen til yrket, særlig kombinert med bortfall av lønn under utdanning fra og med inneværende år. Vi har allerede fått opplysninger fra uttakspolitikamrene som tyder på at søknadsmassen til Politihøgskolen er redusert med 25 prosent for neste år, og det er dramatisk!

Bortfall av opparbeidede goder

Etter brudd i forhandlingene om etableringen av Politihøgskolen avgjorde daværende justisminister at studentene ved Politihøgskolen ikke skulle ha noe tilsettingsforhold til staten, og således heller ikke ha krav på lønnsmessige ytelser fra skolen.

Tidligere har elevene ved Politiskolen under sin grunnutdanning hatt gratis uniform, spist gratis på Politiskolens kantine, hatt fritt undervisningsmaterieell, bodd på subsidierte hybler i Politiskolens internater, og mottatt lønn som aspirant. For dagens høgskolestudenter er alt dette falt bort, og de er således henvist til å klare seg på ordinært studielån.

Dette medfører en betydelig besparelse for staten - i størrelsesorden 50 millioner kroner årlig, og et tilsvarende tap for framtidige politi- og lensmannsbetjenter.

Tapet av to års lønn i LR 1 under utdanning er anslagsvis beregnet til å tilsvare to lønnstrinns opprykk i 10-12 år etter endt utdanning. Det er praksis for i det norske tariffsystemet at man gir kompensasjon for bortfall av opparbeidede goder - i dette tilfelle lønn under utdanning. SPL viser i den forbindelse senest til tvistene som knyttet seg til overgangen fra sjømannsskatt til å betale "fastlandsskatt" for kysttrafikken. I meklingsresultatet for mellomoppgjøret 1991 i privat

sektor ble det bl.a. fastsatt følgende:

"De grupper som mister sjømannsfradraget skal ha dette kompensert 100 % slik at nettolønn etter skatt for gjennomsnittet ved overgang til den nye ordning blir tilsvarende en sammenlignbar gruppe med sjømannsfradrag."

SPL ser klare paralleller mellom dette tilfellet og vår situasjon nå. SPL ser det derfor som rimelig at staten kompenserer dette tapet også for politi- og lensmannsbetjenter, og siden det foreligger en politisk avgjørelse om bortfall av lønn under utdanning, er SPL henvist til å kreve kompensasjonen tatt ut etter at utdanningen er avsluttet.

Politiske og administrative forutsetninger

Politiet og dets lønns- og arbeidsvilkår har flere ganger vært gjenstand for offentlig behandling eller nevnt i offentlige dokumenter.

Allerede Politilovkomiteen av 1934 uttalte bl.a. om politimannen:

"Han må stå til tjeneste til enhver tid og når som helst bli stilt like overfor de vanskeligste og mest utsatte oppgaver. En god politimann må i det hele fyller et mål av moralske, åndelige og fysiske egenskaper som ikke sedvanlig kreves i andre virksomheter, og som samfunnet bør honorere ved å by ham - om mulig - bedre kår enn andre offentlige tjenestemenn."

I 1946 uttalte Lønnskomiteen bl.a. følgende:

"Polititjenesten er utvilsomt forbundet med en viss risiko, og en politimann må være forberedt på å komme opp i situasjoner av meget ubehagelig karakter. Det kommer imidlertid andre momenter til. Tjenesten ute ved dag og natt i all slags vær innebærer en ganske sterk påkjenning, og skifttjenesten og helligdagstjenesten medfører ikke ubetydelige ulemper. Til dels legges det også band på politimannen i hans fritid, og de forskjellige forhold som det her er pekt på, vil naturlig virke hemmende på tilgangen. Det som kan sikre en fullt ut tilfredsstillende rekruttering, er en lønnsmessig kompensasjon for ulempe, og de samfunnsinteresser som knytter seg til polititjeneste, gjør det påtrengende nødvendig å sørge for at en ikke behøver å slå av på kravene for kvalifikasjoner."

Mer i samme gate er uttalt gjentatte ganger ved senere anledninger. Særlig la både regjering og Storting avgjørende vekt på at politiet måtte sikres gode lønns- og arbeidsvilkår og ikke tape noe i forhold til andre grupper - snarere tvert imot - da streikeretten ble fjernet i 1959. Det ble da heftig debattert om politiet skulle ha en egen tvisteløsningsmodell som kompensasjon for tapet av streikeretten, men Stortinget mente at Rikslønnsnemnda ville være den uavhengige garantist for rettferdige og rimelige lønnsvilkår i politi- og lensmanns-etaten, som etatens tilsatte fortsatt fortjener.

SPL er av den klare oppfatning at det særlig etter endringen av politilovens § 20 i 1959 påhviler staten som arbeidsgiver og Rikslønnsnemnda som tvisteløser et særlig ansvar for gode lønns- og arbeidsvilkår i politiet. Vi forventer at Rikslønnsnemnda denne gangen vil ta dette ansvaret. Se for øvrig om dette i pkt. 3.1.7 nedenunder.

3.1.4 Karakteriseringen av hvile- og spisepausene

Innledning

Twisten om hvile- og spisepausenes karakter sto sentralt også i forrige hovedtariffoppgjør. SPL finner likevel grunn til å redegjøre kort for historien.

Politiet har som en fast ordning avviklet hvile- og spisetid innenfor arbeidstiden siden 1950, da Stortinget instruerte dette.

Denne ordningen ble begrunnet i den spesielle tjenesten og beredskapsbehovet som politiet har. Ordningen har siden vært tariffestet i arbeidstidsreglementet og står fortsatt i gjeldende arbeidstidsreglement for politiet fra 1986.

Det ble ikke stilt spørsmål ved denne ordningen før ved hovedtariffoppgjøret i 1986, i tilknytning til arbeidstidsreduksjonen fom. 01.01.87. Staten var imidlertid med på i første omgang og av beman-

ningsmessige hensyn å videreføre den tidligere ordning i tariffperioden 1986-88. Spørsmålet ble tatt opp igjen i 1988, og det ble da avtalt i Hovedtariffavtalen at hvile- og spisepausene skulle ordnes i samsvar med aml. § 51 nr. 1, 3. ledd.

Da Justisdepartementet ikke aksepterte de ordninger partene lokalt kom fram til i samsvar med teksten i Hovedtariffavtalen, forsøkte staten gjennom forskjellige rundskriv å presse partene lokalt til å innrette seg i samsvar med statens prinsipale syn. Denne framgangsmåten skapte betydelig frustrasjon og en rekke konflikter på tjenestestedene i politi- og lensmannsetaten.

SPL fant derfor grunn til å ta spørsmålet opp på nytt ved hovedtariffoppgjøret i 1990. Rikslønnsnemnda fant at det var anledning til dette, og tok spørsmålet opp til behandling, til tross for at staten påsto dette spørsmålet avvist, idet det etter statens mening lå utenfor Rikslønnsnemndas kompetanse, idet det kun dreide seg om en anvendelse av aml. § 51 nr. 1, som hørte inn under styringsretten.

Rikslønnsnemnda ga ikke staten medhold i dette, men SPL fikk heller ikke medhold i realiteten, og saken havnet derfor etter forgjeves forhandlinger med Justisdepartementet i voldgiftsnemnd. Voldgiftsnemnda så på den tvist de ble forelagt som en rettstvist, og oppfattet seg bundet av aml. § 51 nr. 1, idet Rikslønnsnemnda hadde gjort denne til en del av Hovedtariffavtalen.

Nærmere begrunnelse

Uheldige konsekvenser av dagens ordning

SPL konstaterer at heller ikke voldgiftsnemndas kjennelse har gjort håndteringen av spørsmålet om hvile- og spisepauser noe lettere for tjenestestedene i politi- og lensmannsetaten. Dette spørsmålet er fortsatt kime til konflikter og frustrasjon med påfølgende effektivitets- og produktivitetstap.

Politiets beredskapsbehov er ikke svekket som en følge av økende kriminalitet og arbeidsmengde pr. tilsatt. SPL registrerer imidlertid at til tross for alle pålegg og direktiver fra Justisdepartementet, til tross for kjennelser fra voldgiftsnemnd og rikslønnsnemnd, så har fortsatt langt de fleste tjenestestedene i politi- og lensmannsetaten i realiteten hvile- og spisepausen inkludert i arbeidstiden. Riktignok opererer mange med tjenestelister hvor hvile- og spisepausen framstår som fritid, men i praksis finner partene lokalt ordninger for å tilpasse dette til den hverdagen de skal arbeide i.

Dette er ikke motivert av trang til opprør eller illojalitet. Ordningen tvinger seg fram som en ren nødvendighet for å få den daglige tjeneste til å gå. Når de sentrale myndigheter av ymse årsaker ikke er i stand til å bidra til en fornuftig og praktikabel tjenesteordning, er partene lokalt henvist til å finne uformelle ordninger.

SPL har under hele prosessen hevdet at det med dagens bemanning ikke er mulig å organisere hvile- og spisepauser som fritid i politi- og lensmannsetaten, kanskje med forbehold om noen ganske få steder. Dette har man valgt å overse på sentralt arbeidsgiverhold, og dette må man nå betale prisen for i form av tapt effektivitet og produktivitet på de få steder som forsøker å etterleve den instruerte ordning, og i form av mangel på motivasjon og lojalitet fra hele politi- og lensmannsetaten.

SPL ser det som særlig uheldig og svært beklagelig at staten som sentral arbeidsgiver, ved å stå hardt på urimelige beslutninger som overhodet ikke har forståelse nedover i systemet, uhyre effektivt undergraver sin egen autoritet og respekt. Dette gir ikke det beste utgangspunkt for framtidig ledelse.

Forskjellsbehandling

SPL har hevdet at staten konsekvent diskriminerer våre organisasjoner fordi vi er de eneste frittstående i statlig virksomhet, og fordi vi ikke har streikerett.

Det er påfallende at den eneste yrkesgruppen som har vært utsatt for aktiv pågang fra statens side om å gjennomføre ordningen om hvile- og spisepausen som fritid, er politi- og lensmannsetaten. Denne yrkesgruppen er uten sammenligning den yrkesgruppe i staten som i størst grad:

- har behov for kontinuerlig beredskap, også døgnekontinuerlig,
- faktisk blir tilkalt hyppig til alle døgnets tider, og
- er avhengig av kort responstid for å kunne fylle sin funksjon - liv og helse står ofte på spill.

SPL vil også her vise til St.prp. 1 1950-51, vedlegg 35, om politiets arbeidstidsordning.

Når en i tillegg vet at et overveldende flertall av de statsansatte har spisepausen inkludert i arbeidstiden, de fleste av dem rene byråkrater uten beredskapsbehov, blir denne forskjellsbehandlingen fullstendig uforståelig og helt uten saklig fundament, og bidrar ytterligere til å svekke moral og innsatsvilje blant etatens tjenestemenn og -kvinner.

Dette forsterkes ytterligere av det faktum at fengselsvesenets tilsatte i særavtale med Justisdepartementet har avtalt at spisepausen skal avvikles under arbeidets gang. Særlig urimelig og urettferdig blir det når slik forskjellsbehandling skjer innenfor samme departementsområde og mellom to på mange måter sammenlignbare etater. Det er i hvert fall på det rene at beredskapsbehovet ikke er mindre i politiet enn i fengselsvesenet - i politiet kan man ikke låse inn klientene når man spiser!

Ytterligere argumentasjon

For ytterligere argumentasjon når det gjelder realiteten, så som dokumentasjon, henvisninger til reglementer m.v., vises til det vedlagte underlagsmateriale i tilknytning til Rikslønnsnemndas og Voldiftsnemndas tidligere behandling av dette spørsmålet.

Ad statens formelle innsigelser

Staten har også i disse forhandlingene og under meklingen avvist spørsmålet om hvile- og spisepauser som Hovedtariffavtalen uvedkommende.

Dette må etter SPLs oppfatning være en åpenbart grunnløs påstand. SPL viser igjen til at Rikslønnsnemnda aksepterte spørsmålet som et interessekrav og del av hovedtariffoppgjøret for perioden 1990-92, og det kan da heller ikke stille seg annerledes denne gang. Rikslønnsnemnda uttalte bl.a. følgende (s. 52 i kjennelsen):

Disse medlemmer er kommet til at krav som vedrører arbeidstidens lengde og de generelle sider vedrørende spisepausene, må politiorganisasjonene kunne reise under forhandlinger om ny hovedtariffavtale. Et slikt krav ble i realiteten reist fra arbeidsgiversiden ved hovedtariffoppgjøret i 1988, da partene ble enige om å følge arbeidsmiljølovens regler om spisepausene. Det kan da ikke være noe til hinder for at den part i avtalen som er misfornøyd med den, kan kreve forhandlinger om en annen generell ordning av pausene. Det var derfor riktig at saken var med under meklingen, og at innberetning om brudd i forhandlingene på dette punkt ble sendt Rikslønnsnemnda i samsvar med tjenestetvistlovens § 26 a. Så lenge kravet er generelt utformet, kan det etter dette ikke avvises fra Rikslønnsnemnda."

Det er således etter SPLs oppfatning klart at Rikslønnsnemnda heller ikke denne gang kan avvise å ta spørsmålet om ordningen av hvile- og spisepauser i politi- og lensmannsetaten opp til behandling.

Staten har videre anført under forhandlingene og meklingen at det ikke er adgang til å avtale andre ordninger enn det som følger av aml. § 51 nr. 1. SPL bestrider i utgangspunktet denne påstanden fra statens side, men mener at det ikke vil ha noen avgjørende betydning for behandlingen for Rikslønnsnemnda.

SPL viser til at politiet i en periode på 40 år faktisk har hatt tariffestet en ordning med hvile- og spisepauser som en del av arbeidstiden, uten at dette på noe tidspunkt er blitt påberopt som

lovstridig. SPL vil minne om at aml. § 51 nr. 1 hadde sin parallell i den gamle arbeidervernlovens § 28 nr. 1 og 2. Det kan således ikke hevdes at aml. har brakt inn noe nytt i forhold til eldre tariffavtaler. For øvrig ble som nevnt ovenfor politiets arbeidstidsreglement revidert senest i 1986. Dette faktum alene dokumenterer etter SPLs skjønn at det er adgang til å avtale arbeidstidsordninger som avviker fra aml. § 51.

Dette forutsatte også Rikslønnsnemnda under behandlingen i 1990, hvor de bl.a. uttalte (s. 51 i kjennelsen):

"Disse medlemmer vil innledningsvis bemerke at arbeidsmiljølovens regler om arbeidstid, herunder også ordninger vedrørende spise- og hvilepauser, gjelder alle som loven selv ikke gjør unntak for. Men arbeidsmiljøloven er en vernelov, og det er ikke noe til hinder for at partene ved avtale blir enige om andre ordninger såfremt disse anses gunstigere for arbeidstakeren enn lovens regler."

Når man skal vurdere hva som gir den gunstigste ordningen ut fra lovens regler, må man etter SPLs skjønn se på en totalvurdering, jfr. aml. § 7 nr. 1, som fastsetter den grunnleggende vernestandard i aml.:

"Arbeidsmiljøet skal være fullt forsvarlig ut fra både en enkeltvis og en samlet vurdering av de faktorer i arbeidsmiljøet som kan ha innvirkning på arbeidstakernes fysiske og psykiske helse og velferd."

Bestemmelsen gir etter SPLs oppfatning klar støtte for vårt standpunkt i denne saken. SPL vil igjen få påpeke at det ikke er den enkeltsak i politi- og lensmannsetaten i dag som skaper større frustrasjon og flere konflikter enn nettopp denne tvisten. Den virker altså ødeleggende for arbeidsmiljøet.

SPL viser videre til aml. § 12 nr. 1, som bl.a. pålegger arbeidsgiveren (jfr. § 14) å sørge for at bl.a. arbeidstidsordninger "legges opp slik at arbeidstakerne ikke utsettes for fysiske eller psykiske belastninger,...". Dette innebærer at en arbeidstidsordning godt kan være i samsvar med aml. kap. X, men likevel i strid med § 12.

Ytterligere støtte for SPLs syn i dette spørålet finner man i utkastet til ny arbeidsmiljølov, § 41 a, hvor fagforeninger som bl.a. SPL foreslås gitt en generell hjemmel til å avtale andre og avvikende ordninger enn de som følger av aml. kap. X.

Endelig vil SPL påpeke at den ordning som staten til nå har instruert, heller ikke av andre årsaker er den beste for arbeidstakerne i politi- og lensmannsetaten. Siden praksis viser at ordning med fritidspauser ikke er gjennomførbart, blir realiteten at politi- og lensmannsbetjenter arbeider 40-timers uke, selv om de bare får betalt for 37,5. SPL forventer at staten nå oppgir forsøket på å tilpasse terrenget etter det kartet staten har tegnet, og i stedet justerer kartet etter terrenget.

SPL fastholder etter dette sin påstand om at staten som arbeidsgiver lar andre hensyn enn en fornuftig og god arbeidsordning for de tilsatte i politi- og lensmannsetaten være utslagsgivende, når den har fastholdt sitt press for å tvinge gjennom en uønsket og umulig ordning av hvile- og spisepauser i politi- og lensmannsetaten. SPL anser denne framgangsmåten for å være i strid med intensjonene med aml.

3.1.5 Endret aldersgrense

Innledning

SPL har under forhandlingene og i meklingen krevet satt ned pensjonsalderen til 60 år for følgende grupper tjenestemenn:

1. Lpl. 08.350, sko. 0324 - lensmannsbetjent
2. Lpl. 08.350, sko. 0325 - lensmannsførstebetjent
3. Lpl. 08.350, sko. 1146 - lensmannsfullmektig
4. Lpl. 08.303, sko. 0308 - oppsynsbetjent
5. Lpl. 08.303, sko. 0303 - arrestforvarer

SPL påpeker det urimelige i at disse grupper tjenestemenn skal ha en annen aldersgrense enn flertallet av polititjenestemenn, dvs. alle i lpl. 08.300, som har aldersgrense 60 år, med adgang til å gå av ved 57 etter vanlige betingelser.

Disse gruppene utfører belastende tjeneste av tilsvarende art som andre polititjenestemenn, og faktisk i enda større grad når pensjonsalderen nærmer seg.

Nærmere begrunnelse

Lensmannsbetjenter m.v. (lpl. 08.350)

Lensmannsbetjenter har samme utdannelse og bakgrunn som politibetjenter og utfører i det vesentlige de samme gjøremål. Tjenestemenn veksler jevnlig mellom de to etater, gjerne også flere ganger, og det virker derfor både påfallende og urimelig at en skal ha forskjellig pensjonsalder, alt etter hvor en utfører samme slags jobb.

Aldersgrensen ble sist satt ned for lensmannsbetjentene ved Kgl.res. av 10. desember 1975, da fra 65 til 63 år. Bakgrunnen for denne nedsettelsen var en henvendelse fra LEL gjennom kartellet med krav om aldersgrense 60 år. Aldersgrenseutvalget, hvor Edvin Saastad satt som formann, uttalte i den forbindelse i brev av 10.10.75 til Sosialdepartementet bl.a. følgende:

"Etter utvalgets mening vil det være helt nødvendig å foreta en samlet vurdering av aldersgrensene for alle politistillinger."

Justisdepartementet hadde imidlertid ikke funnet å kunne gå inn for en slik nedsettelse som her var ønsket. Utvalget refererer i brevet:

"Justisdepartementet har anbefalt at aldersgrensen for lensmannsbetjenter blir satt ned til 63 år som en mellomløsning. Justisdepartementet har for tiden ikke funnet å kunne anbefale en nedsettelse av aldersgrensen til 60 år av omsyn til de store personellproblemer en slik nedsettelse vil føre til for

lensmannskontorene."

Den refererte uttalelse tyder på at også Justisdepartementet i prinsippet så behovet for en likebehandling av de to gruppene i forhold til aldersgrensen og derfor var positive, men at den aktuelle bemanningssituasjon gjorde dette problematisk i 1975.

En slik senking av aldersgrensen i dag vil imidlertid ikke ha bemanningmessige konsekvenser. Det er i løpet av inneværende og de neste seks årene totalt ca. 15 personer i de nevnte stillingskategorier i lpl. 08.350 som går av for aldersgrensen, og et slikt tall vil ikke skape noen problemer.

SPL vil også peke på det betenkelige i at så få synes å holde ut som lensmannsbetjent til pensjonsalderen. Flere av disse rekrutteres selv sagt som lensmenn, men en del slutter også og finner seg andre og mindre belastende yrker. En slik utvikling er i strid med arbeidsmiljølovens intensjoner, og etter SPLs skjønn et nederlag for etaten.

SPL viser bl.a. til det som er nevnt under pkt. 3.1.3 om risiki knyttet til jobben. Opplevelsen av å være truet, og stadig mer utbredt frykt i jobbsammenheng, viser seg å være et alvorlig problem blant eldre tjenestemenn. Flere rapporter dokumenterer at dette er årsak til en rekke så vel fysiske som psykiske plager.

SPL vil i tillegg vise til den integrering som er på trappene mellom politi- og lensmannsetaten, med felles administrativ ledelse og et administrativt apparat. I et slikt system vil det bli uholdbart å forholde seg til forskjellige pensjonsaldre for samme type personell. I tillegg vil forskjellen komme enda klarere til syne enn i dag, og vil i enda større grad kunne være årsak til misnøye og konflikter på arbeidsplassene. Det er derfor et stort behov for å få gjennomført denne reformen så snart som mulig.

Oppsynsbetjenter (lpl. 08.303)

Denne stillingsgruppen omfatter bare totalt 12 oppsynsbetjenter i reinpolitiet i Finnmark. Disse utfører ekstremt hard tjeneste og oppholder seg hovedsakelig utendørs, så vel sommer som vinter - enten til fots under utmarksoppsyn o.l. eller med beltemotorsykkel (snøscooter) på vinterføre. Det er hevet over tvil at dette er hard fysisk tjeneste, og oppsynsbetjentene er relativt skadeutsatte som følge av den krevende tjenesten.

I de senere år har tjenesten i reinpolitiet i stadig større grad fått preg av ordinært politiarbeid. Dette har faktisk kommet så langt at oppsynsbetjentene i inneværende skoleår gjennomgår fullverdig politiskoleutdanning, slik at disse stillingene fra sommeren 1993 vil være besatt med ordinært, politiutdannet personell.

Det skulle etter dette ikke være noen grunn til å behandle heller denne gruppen annerledes enn politifolk flest; de bør også vurderes på lik linje med politi- og lensmannsbetjenter.

Arrestforvarere (lpl. 08.303)

Denne stillingskategorien teller heller ikke mange, bare 28,5 totalt.

Arrestforvarere er ikke politiutdannet personell, men har i høy grad et belastende yrke. De fleste arbeider ved Oslo Politikammers arrest, og det tør være velkjent at forholdene der er relativt tøffe. Denne tjenesten innebærer mange av de samme belastningene som ordenspolitistyrken er utsatt for - ja, i noen grad kan man si at arrestforvarerne konstant befinner seg i en av de situasjoner som for den jevne politimann oppleves som mest belastende. Også arrestforvarerne følger skift/turnusordning.

Alle grunner taler derfor for å se aldersgrensen også for arrestforvarere i sammenheng med politiutdannet personell i politi- og lensmannsetaten for øvrig.

Oppsummering

Felles for alle disse kategoriene er at en senking av aldersgrensen ville medføre minimale konsekvenser - så vel bemanningsmessige som økonomiske. Etter SPLs skjønn er derfor de argumenter som tidligere har vært benyttet, særlig i forhold til gruppen lensmannsbetjenter, ikke lenger til stede, og staten må således ha en forpliktelse på seg til å ta konsekvensen av dette og skape ordnede forhold innen disse gruppene.

3.1.6 Praktiseringen av polititillegget

(Anførslene er utelatt, idet enighet mellom partene er oppnådd.)

3.1.7 Oppsummering/konklusjon

Forskjellsbehandling

SPL kan vanskelig komme til en annen konklusjon enn at staten forskjellsbehandler oss i forhold til andre grupper. Det er nærliggende å framheve følgende sannsynlige årsaker:

- a. Vi har ikke streikerett, og har i den situasjonen lite makt å sette bak våre krav dersom argumenter ikke er tilstrekkelige. Statens vurdering synes å være at de har lite å tape på ikke å imøtekomme våre krav - uansett om kravene ellers er rimelige og fornuftige.
- b. Vi er de eneste gjenværende frittstående organisasjoner, dvs. som ikke står tilsluttet noen hovedsammenslutning / Norsk Lærerlag. Det har tidligere vært uttalt fra staten og hovedsammenslutningene at disses status bør styrkes. Det ligger da implisitt i dette at vår status blir svakere, i hvert fall relativt sett.

Slik forskjellsbehandling hevdes å være dokumentert i framstillingen ovenfor, og dette gir uttrykk for en utvikling og en holdning fra statens side som SPL verken kan eller vil akseptere.

Staten overholder ikke sin forhandlingsplikt

Statens holdning i forhandlinger og mekling

Staten har både under forhandlingene og meklingen om denne hovedtariffavtalen gjentatte ganger vist at den ikke er innstilt på reelle forhandlinger med SPL. Statens holdning synes å være at våre alternativer i hovedtariffoppgjøret 1992-94 begrenser seg til å velge om vi vil tiltre meklingsprotokollen mellom staten og hovedsammenslutningene med tekniske tilpasninger foretatt til vårt område, eller ikke.

Som selvstendige forhandlingsberettigede organisasjoner etter tjenestetvistloven kan vi ikke akseptere et slikt utgangspunkt. Konsekvensen ville være at vårt eneste alternativ var å akseptere en avtale vi ikke selv har hatt noen innflytelse på utformingen av. Tjenestetvistloven pålegger partene gjensidig plikt til å oppta forhandlinger. Reelle forhandlinger har til nå ikke funnet sted.

Forholdet til hovedsammenslutningene

1986 var et avgjørende oppgjør for politi- og lensmannsetaten. Misnøyen ute i etaten var stor, og forhandlingsresultatet var et minimum av det som måtte til for å få avtalen i havn. Resultatet ble av hovedsammenslutningene oppfattet som godt, med den følge at bestemmelsen i hovedtariffavtalen om at dersom "andre grupper" oppnår mer enn hovedsammenslutningene, skal disse gis anledning til å reforhandle sine avtaler, ble tatt i bruk.

SPL stiller spørsmålsteget ved rekkevidden av en slik betemmelse. Det må i hvert fall være klart at den ikke har gyldighet ut over å regulere forholdet mellom partene i avtalen, og en slik betemmelse verken

kan eller skal tillegges vekt under statens forhandlinger med SPL. Dersom så skjer, vil den gripe inn i SPLs forhandlingsrett på en utilbørlig måte som må være i strid med tjenestetvistloven. SPL vil i så fall ikke ha realisme i lønnsforhandlingene.

At staten likevel legger avgjørende vekt på dette, ble imidlertid klargjort også under hovedtariffoppgjøret for perioden 1990-92, da vi hadde akkurat den samme situasjon som nå. Dett gikk bl.a. klart fram av formuleringene i statens skriftlige innlegg til Rikslønnsnemnda, hvor staten synes å mene at dens forhandlingsplikt med SPL faktisk ble begrenset av hovedsammenslutningenes hovedtariffavtale. Dette synet ble også videreført under behandlingen så vel i Rikslønnsnemnda som i Voldgiftsnemnda.

Også i årets forhandlinger og under meklingen har staten ført samme politikk. Staten har ikke kommet SPL i møte på ett eneste punkt, og knapt nok brydd seg med å avvise våre krav. SPL finner i denne sammenheng grunn til å påpeke at da det i mai ble brudd mellom staten og hovedsammenslutningene / Norsk Lærerlag, fant staten å kunne suspendere de pågående forhandlingene med SPL inntil meklingen med hovedsammenslutningene var avgjort. SPL protesterte iherdig på denne framgangsmåten, men vant ikke fram.

Det synes etter dette klart at hensynet til hovedsammenslutningenes reaksjoner på evt. endringer i avtaleteksten i avgjørende grad har motivert statens standpunkter under forhandlingene og meklingen. SPL vil på denne bakgrunn hevde at staten heller ikke i dette oppgjøret har oppfylt sin forhandlingsplikt etter tjenestetvistloven.

Forsøk på å endre tjenestetvistloven

I 1989 la daværende forbruker- og administrasjonsminister fram forslag om å endre tjenestetvistloven slik at de frittstående organisasjonene mistet forhandlingsretten. SPL var også da de eneste frittstående. Lovforslaget ble imidlertid trukket tilbake, men statens hensikter ble på denne måten klargjort. SPL har fått inntrykk av at når det i første omgang mislyktes å frata oss forhandlingsretten ved lovendring, for-

søker man i stedet å gjøre den illusorisk ved å fjerne enhver realisme fra forhandlingene.

Dette bryter imidlertid med et så grunnleggende demokratisk prinsipp som organisasjonsfriheten, og kan på ingen måte aksepteres.

Bortfall av streikerett / Rikslønnsnemndas stilling

Som kjent mistet politi- og lensmannsetaten streikeretten ved endring av politilovens § 20 i 1959. Som erstatning for streikeretten ble innført tvungen lønnsnemnd. Det var imidlertid en klar forutsetning at politi- og lensmannsetaten ikke på noen måte skulle tape på denne lovendringen. Det ble understreket at å forby streik var et betydelig inngrep i en yrkesgruppes grunnleggende rettigheter, og det var derfor av avgjørende betydning at man erstattet denne med noe som skulle fungere minst like godt.

Det var både Stortingets og daværende regjeringen Gerhardsens forutsetning at politi- og lensmannsetaten skulle ha reell forhandlingsrett og en reell adgang til å få sine krav prøvet ved tvungen lønnsnemnd.

Denne spesielle situasjon sammenholdt med forutsetningene for fjerningen av streikeretten setter organisasjonene i politi- og lensmannsetaten i en helt spesiell stilling i forhold til Rikslønnsnemnda. Dette innebærer bl.a. at selv om Rikslønnsnemnda som generelt prinsipp vil hevde at SPL som frittstående organisasjoner må nøye seg med det samme som hovedsammenslutningene har oppnådd i forhold til staten, burde dette prinsipp ikke utnyttes til å frata SPL en reell prøving av de krav som er basert på de spesielle forhold innen etatene.

Det ble fra organisasjonenes side og fra representanter i Stortinget uttrykt store betenkeligheter og en ikke ubetydelig skepsis med denne ordningen. Det vises til høringsuttalelsene og uttalelser fra statsråden og representantene under behandlingen i Stortinget.

SPL hadde store forhåpninger til Rikslønnsnemndas behandling i 1990. SPL måtte likevel med beklagelse konstatere at disse ikke ble innfridd. Det kan synes som om skepsisen i 1959 var velbegrunnet; Rikslønnsnemnda ble ikke i 1990 det upartiske, konfliktløsende organ for politi- og lensmannsetaten som stortingsflertallet la til grunn i 1959. Det kan synes som om Rikslønnsnemnda i stedet lot seg presse av staten til å unnlate å ta realitetsavgjørelse på de to krav som var til behandling.

3.2 STATEN V/ADMINISTRASJONSDEPARTEMENTET

Staten v/Administrasjonsdepartementet har anført følgende:

3.2.1 Sammendrag

Forhandlingene mellom Staten og Samarbeidsorganisasjonen Norsk Politiforbund / Lensmannsetatens Landslag (SPL) vedrørende ny hovedtariffavtale for perioden 1992-94 førte ikke frem. I meklingsrunden gjensto fire krav fra SPL, hvorav staten var villig til å akseptere ett, navnlig kravet om praktiseringen av polititillegget.

Staten mener at to av SPLs krav etter sin art ikke er gjenstand for forhandlinger. Staten mener derfor at Rikslønnsnemnda er avskåret fra å ta stilling til disse kravene. Dette gjelder kravet om å "karakterisere hvile- og spisepauser som arbeidstid" og kravet om "nedsatt pensjonsalder for lensmannsbetjenter, oppsynsbetjenter og arrestforvarere".

Staten mener at det på bakgrunn av det betydelige overhenget, samt Regjeringens skatte- og avgiftslette, ikke er grunnlag for å gi generelle lønnstillegg ved dette oppgjøret. Statstjenestemannskartellet, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund - Seksjon Stat (YS-S), Akademikernes Fellesorganisasjon (AF) og Norsk Lærerlag (HSS/NL) har akseptert et slikt oppgjør.

Lønnsoverhenget inn i 1992 utgjør for SPLs medlemmer 3,26 prosent. Den ramme Regjeringen har satt som målsetting er på 3 prosent. Lønnsoverhenget utgjør med andre ord alene mer enn den målsettingen Regjeringen har trukket opp.

De krav som SPL har fremmet, innebærer til sammen et lønnstillegg på ca. 12,5 prosent. Dette kommer i tillegg til lønnsoverhenget. Staten mener at det ikke er grunnlag for å gi SPL medhold i noe krav utover det som fremgår av Riksmeklingsmannens møtebok mht. praktiseringen av polititillegget.

3.2.2 Partene

Arbeids- og administrasjonsdepartementet inngår på vegne av staten hovedtariffavtaler etter tjenestetvistloven med organisasjonene som har hovedsammenslutningsstatus og øvrige forhandlingsberettigede tjenestemannsorganisasjoner i statlig sektor.

Staten forhandler for tiden med to frittstående tjenestemannsorganisasjoner utenom hovedsammenslutningene. Dette er Norsk Politiforbund og Lensmannsetatens Landslag, som sammen utgjør samarbeidsorganisasjonen SPL. SPL omfatter i det alt vesentlige medlemmer innenfor disse respektive tjenestemannsgrupper. Et helt spesielt forhold ved SPL er at organisasjonen ikke har streikerett, jf. politilovens § 20, første ledd.

3.2.3 Grunnlaget for forhandlingene

Hovedtariffavtalen i staten for perioden 1. mai 1990 til 30. april 1992 ble sagt opp av SPL innenfor lovlig frist til utløp pr. 1. mai 1992.

Grunnlaget for forhandlingene fra statens side var de økonomiske forutsetningene som Stortinget hadde lagt i sine budsjettproposisjoner og de økonomiske forutsetningene som var lagt mellom partene ved mellomoppgjøret pr. 1. mai 1991. Det siste medførte bl.a. et økonomisk overheng fra 1991 og inn i 1992 som oversteg de økonomiske rammer som Regjeringen hadde forutsatt.

Overhenget for det statlige tariffområde ble beregnet til 3,4 prosent, mens det for lensmannsetaten var på 3,98 prosent, og for polititjenestemenn på 3,02 prosent.

Forhandlingene ble ført på grunnlag av ovennevnte, og forhandlingsfullmakt gitt av Regjeringen på bakgrunn av ovenstående.

3.2.4 Forhandlingene - tariffrevisjonen pr. 1. mai 1992

Forhandlingene startet 13. mars 1992, da staten la frem sine tilbud/krav.

SPL fremla i samme møte sine krav, brev datert 13.03.92.

Neste forhandlingsmøte ble holdt 7. april 1992. Staten la frem tilbud/krav mht. hovedtariffavtalen og fellesbestemmelsene.

SPL fremla i samme møte et tilleggskrav, brev datert 07.04.92.

Neste forhandlingsmøte ble holdt 29. april 1992. Staten la frem nye tilbud/krav på hovedtariffavtalen og fellesbestemmelsene.

SPL svarte på statens siste tilbud/krav og leverte sine merknader, notat udatert, mottatt 29.04.92 kl. 1630.

Staten la frem nytt tilbud/krav i forhandlingsmøte 30. april 1992. Dette bygget på tidligere tilbud og gjenga bare endringer i forhold til hva som tidligere var lagt frem på hovedtariffavtalen og fellesbestemmelsene.

SPL la i samme møte frem skriftlig forslag til endring i fellesbestemmelsenes § 15 om arbeidstid knyttet til spisepause. SPL krevde at spisepausen skulle "karakteriseres som arbeidstid".

Senere samme dag, 30. april 1992, la staten frem nytt tilbud/krav på enkelte endringer i forhold til tidligere tilbud. Med tilbudet fulgte vedlagt intensjonserklæring om omstilling under trygghet og korrespondanse knyttet til tiltak for barnefamiliene.

30. april 1992 ble det brudd i forhandlingene mellom staten og hovedsammenslutningene / Norsk Lærerlag som medførte at disse forhandlingene gikk til mekling.

På bakgrunn av bruddet med hovedsammenslutningene / Norsk Lærerlag ønsket staten at forhandlingene med SPL skulle fortsette når meklingsresultatet i forholdet til HSS/NL forelå. Begrunnelsen var at forhandlingene med SPL burde vurderes i lys av det eventuelle resultat som ville fremkomme. SPL var ikke enig i at forhandlingene med dem skulle utsettes. SPL meddelte dette pr. telefax.

Resultatet ble likevel en utsettelse, og forhandlingene fortsatte etter at staten og HSS/NL kom til enighet i meklingsrunden.

Staten vil vise til at prinsippet om nødvendigheten av å se SPL-oppgjøret i sammenheng med oppgjøret mellom staten og HSS/NL kom klart til uttrykk i brev av 27.02.89 til SPL.

I svarbrev datert 28.04.89 fra SPL blir dette syn ikke imøtegått.

Forhandlingene mellom staten og SPL ble tatt opp igjen etter at meklingsresultatet mellom staten og hovedsammenslutningene / Norsk Lærerlag forelå.

Staten la 29. juni 1992 frem et komplett tilbud/krav overfor SPL inneholdende en tilpasset hovedtariffavtale vedlagt liste over lokale forhandlingssteder, lønnsregulativets fellesbestemmelser og et eget tilbud/krav på forhold som ikke omfattes av det øvrige.

SPL svarte på tilbudet/kravet i møte 1. juli 1992 slik det fremtrer av skriftlige kommentarer mottatt samme dag. SPL kom da også med en foreløpig prioritering av sine krav etter ønske fra statens forhandler.

Staten svarte på SPLs krav/prioriteringer i møte 3. juli 1992.

SPL oversendte den 06.07.92 skriftlig sine mest prioriterte krav som kommentar til statens siste tilbud. SPL listet her opp sine fire mest sentrale krav.

I forhandlingsmøte 20. juli 1992 opprettholdt staten de tilbud som var lagt frem og hadde intet ytterligere å tilby.

SPL meddelte telefonisk 21. juli 1992 at de begjærer forhandlingene avsluttet og at Riksmeklingsmannen ville bli koblet inn i saken.

Staten v/Arbeids- og administrasjonsdepartementet oversender saken til Riksmeklingsmannen for videre behandling etter tjenestetvistlovens § 14.

3.2.5 Mekling

Partene ble innkalt til Riksmeklingsmannen 7. august 1992.

Meklingen fortsatte den 18.08, 20.08 og 03.09.92.

Staten krevde i brev av 27.08.92 meklingen avsluttet innen 03.09.92.

Riksmeklingsmannen fremmet den 03.09.92 et forslag som i det vesentlige baserte seg på statens tilbud, men som var supplert med en oppklarende passus vedrørende SPLs krav mht. praktiseringen av polititillegget. Staten fant å kunne anbefale forslaget, mens SPL på sin side fant å kunne sende forslaget ut til uravstemning - uten anbefaling.

Staten ønsket å forbedre muligheten for et positivt forhandlingsresultat ved å bidra til oppklaring av punktet om polititillegget allerede før selve avstemningen skulle foregå. Slikt initiativ ble derfor tatt 11.09.92 i brev til Justisdepartementet.

Den 19.09.92 forelå resultatet av uravstemningen, som viste at et stort flertall hadde forkastet forslaget. En kort sondering fra Riksmeklingsmannens side viste at det ikke var grunnlag for fortsatt mekling.

Meklingen ble etter dette avsluttet uten at enighet mellom partene var kommet i stand.

Riksmeklingsmannen konstaterte at siden SPL ikke har streikerett, jf. politiloven § 20, måtte saken sendes direkte over til Rikslønnsnemnda for endelig behandling.

3.2.6 Innkalling til Rikslønnsnemnda

I brev av 08.12.92 kalles partene inn til hovedforhandling i Rikslønnsnemnda.

3.2.7 Tvistegjenstand

Innledning

Nåværende tvist gjelder fastsettelse av ny hovedtariffavtale for 1992-1994. Staten har i hovedsak konsentrert prosesskriftet om de tvistepunkter som gjensto da meklingen tok til. De endringer som fremkommer gjennom statens tidligere tilbud, og som partene etter statens syn har vært enige om, er derfor bare delvis kommentert. Staten forutsetter at de krav som ikke har vært gjenstand for mekling, er frafalt av partene. Staten vil ellers presisere at forhandlinger med SPL og HSS/NL har vært ført parallelt.

Den inngåtte hovedtariffavtale mellom staten og HSS/NL innebærer enkelte forbedringer. Disse forbedringene vil også gjøre seg gjeldende i oppgjøret mellom staten og SPL. Staten vil i denne sammenheng fremheve følgende:

1. Partene vil ved oppgjøret i 1993 drøfte hvilke variable tillegg som skal gjøres pensjonsgivende, samt evt. virkningstidspunktet.

2. Folketrygdens grunnbeløp er økt fra 35.500 til 36.500 kroner. Dette er ikke tariffavtalt, men økningen av grunnbeløpet fører til høyere tillegg for flere av fellesbestemmelsenes ytelser.
3. Statstjenestemenns adgang til gunstige lån er forbedret. Lånebeløpet er økt fra 125.000 + 22.000 til 200.000 kroner.

For øvrig ble det ikke gitt generelt lønnstillegg, idet overhenget fra 1991 var større enn den lønnsvekst Regjeringen hadde forutsatt for 1992.

SPLs krav ved meklingens slutt var følgende:

Staten hitsetter SPLs krav:

a) Hvile- og spisepauser

"SPL stadfester behovet for en nærmere regulering av hvile- og spisepauser i hovedtariffavtalen, slik som det faktisk har skjedd ved de tre siste hovedtariffoppgjør. SPLs krav er fortsatt at spisepausen karakteriseres som arbeidstid for alt politiutdannet personell."

b) Endret pensjonsalder

"SPL fastholder kravet om å endre pensjonsalderen for lensmannsbetjenter, oppsynsbetjenter og arrestforvarere. Disse gruppene utfører tjeneste som i høyeste grad medfører såvel fysiske som psykiske belastninger, og stiller særlige krav til den enkelte tjenestemann i så måte. Især er gruppen lensmannsbetjenter direkte sammenliknbar med polititjenestemenn for øvrig, noe også aldersgrenseutvalget har uttalt. Den forskjellsbehandling som i dag finner sted, er derfor helt uakseptabel."

c) Praktiseringen av polititillegget

"SPL fastholder prinsipielt kravet om å videreføre bestemmelser om polititillegget i hovedtariffavtalen, med presiseringer av hvordan bestemmelsene skal praktiseres.

Subsidiært kan SPL vurdere en ordning hvor polititillegget reguleres i en særavtale med Justisdepartementet. Vilkårene for dette må i så fall være at avtalen gis samme meningsinn-

hold som i det prinsipale krav, og at særavtalen er ferdig forhandlet og protokollert før hovedtariffoppgjøret avsluttes."

d) Endret rammeplassing

"SPL fastholder kravet om å flytte stillingene politibetjent (lpl. 08.300, sko. 0284) og lensmannsbetjent (lpl. 08.350, sko. 0324) fra LR 7 til LR 13. LR 7 står ikke i noe forhold til det ansvar og de arbeidsoppgaver som påhviler disse stillingskategoriene, verken isolert sett eller i forhold til andre grupper. LR 13 ville være et akseptabelt lønnsnivå for disse grupper."

Det fremgår av Riksmeklingsmannens møtebok at staten var villig til å bidra til en løsning av krav "c".

Staten ved AAD tok slikt initiativ ved brev av 11.09.92 til Justisdepartementet, der man anmodet sistnevnte om å bringe praktiseringen av fengselstillegg og polititillegg i samsvar med hverandre.

Staten vil nedlegge påstand om at Riksmeklingsmannens møtebok av 03.09.92 fastsettes som ny hovedtariffavtale mellom staten og SPL for perioden 1992-1994.

Den økonomiske rammen for oppgjøret pr. 01.05.92

Statens utgangspunkt for oppgjøret pr. 01.05.92 var bl.a. Stortingets budsjettbehandling for 1992, hvor det i St.prp. nr. 1 for 1991-1992, Salderingsproposisjonen, ble lagt til grunn en lønnsøkning fra 1991-1992 på 3 prosent. Denne normen retter seg mot alle deltakerne i lønnsoppgjørene. I revidert nasjonalbudsjett, St.meld. nr. 2 (1991-1992) ble dette ytterligere stadfestet som sannsynlig utvikling.

På bakgrunn av de lønnsavtalene som er inngått i øvrige tariffområder er den gjennomsnittlige lønnsveksten for alle grupper nå anslått til om lag 3 prosent for inneværende år. I St.meld. nr. 2 (1991-92) kap. 6, pkt. 6.8.1 heter det:

"I Salderingsproposisjonen la en til grunn en gjennomsnittlig lønnsvekst for alle grupper på 3 % fra 1991 til 1992. Resultatet av de oppgjørene som hittil foreligger er, når det gjelder de sentrale tilleggene, godt i tråd med en slik forutsetning. Dersom resultatene av de lønnsoppgjørene som gjenstår, herunder de lokale forhandlingene, ikke bryter med den moderasjonslinjen som hittil er fulgt, vil den gjennomsnittlige lønnsutviklingen kunne bli omtrent som tidligere forutsatt. Det er lite som taler for at det er bygd opp et press i retning av høy lønnsvekst. Foruten lite press i arbeidsmarkedet er konsumprisindeksen lav, og i forbindelse med gjennomføringen av skattereformen har det blitt gitt lettelse i inntektsskattene for 1992. Den isolerte virkningen av skattelettelsene på disponibel realinntekt vil for brede grupper av lønnstakere utgjøre en økning på 2-3 % i 1992. I arbeidet med den meldingen har en således lagt til grunn at den gjennomsnittlige lønnsveksten for alle grupper fra 1991 til 1992 blir 3 %. Også for industrien har en lagt en slik lønnsvekst til grunn."

Den moderasjonslinje som har vært gjeldende for de store lønnstakergrupper, bør også gjøres gjeldende overfor SPL. På denne bakgrunn er det følgelig ikke grunnlag for å gi SPL tillegg utover det som ligger i kombinasjonen av overheng for 1991 og statens tilbud av 1992.

Sammenligning av rammen for oppgjørene i stat og kommuner for årene 1990 - 1992

Ved tariffoppgjøret i 1990 ble rammen for oppgjørene i både kommune og stat beregnet til 4,24 prosent. Den faktiske lønnsutvikling ble henholdsvis 4,3 prosent i det kommunale og 5,1 prosent i det statlige tariffområdet. Oppgjøret fikk dessuten en slik innretning at overhendet inn i 1991 ble 4,4 prosent i kommunesektoren, mot ca. 2 prosent i staten.

Ved oppgjøret i 1991 ble rammen i kommunesektoren beregnet til 4,8 prosent, mot 4,16 prosent i det statlige tariffområdet. Forskjellen skyldtes det store overhendet i kommunesektoren. Den faktiske lønnsutvikling ble henholdsvis 5,5 prosent og 4,4 prosent. Oppgjøret fikk samtidig den virkning at overhendet inn i 1992 ble knapt 1 prosent i kommunesektoren, mot ca. 3,4 prosent i det statlige tariffområdet.

For SPLs vedkommende fikk justeringsoppgjøret i 1991 følgende resultat:

1. Politistasjons- og avdelingssjef kode 0286 ble flyttet fra lønns-spenn 14-20 til 16-22.
2. Politioverbetjent, kode 0287, ble flyttet fra lønns-spenn 18-25 til 19-26.
3. 125 lønnstrinnsopprykk for politistasjons- og avdelingssjef, kode 0286, samt 35 lønnstrinnsopprykk for politioverbetjent, kode 0287.
4. 125 lønnstrinnsopprykk for politiførstebetjent, kode 0285, og lensmannsførstebetjent, kode 0325.

Dette ga et lønnsoverheng inn i 1992 på 3,02 prosent for polititjenestemenn og 3,98 prosent for lensmannsbetjenter. For SPL-området er overhenget 3,28 prosent. For statstjenestemenn generelt er overhenget beregnet til 3,4 prosent.

Betydningen av overhenget i det statlige tariffområdet

Utgangspunktet for oppgjøret i 1992, hva gjelder overhengsproblematikken, var således det motsatte av hva situasjonen var i 1991.

I 1992 er det staten som har et overheng som vesentlig overstiger rammen for oppgjøret i kommunesektoren. I 1991 var det kommunesektoren som hadde et overheng som vesentlig oversteg rammen for det statlige oppgjøret. Ser en oppgjørene i sammenheng, blir imidlertid utviklingen i de to avtaleområdene tilnærmet lik.

Overhenget i staten er imidlertid så stort at det etter statens oppfatning ikke er foranledning til å gi ytterligere tillegg i 1992. Resultatet av hovedtarifforhandlingene med HSS/NL i 1992 ga da også som resultat at det ikke ble gitt generelle lønnstillegg. Staten vil også presisere at det er gitt skatte- og avgiftslette tilsvarende ca.

2 prosent lønnsøkning i 1992. Dette kommer "i tillegg til" overhenget.

Staten vil generelt uttrykke at det vil fremstå som svært uheldig dersom SPL skulle vinne frem med noen av de gjenstående krav, når unn-
tas praktiseringen av polititillegget, hvor staten allerede har sagt seg villig til å bidra til en forandring. Kravene vil hver for seg fullstendig sprengte rammen for årets oppgjør, og vil i tillegg sette staten i en meget vanskelig situasjon i forhold til hovedsammenslutningene / Norsk Lærerlags i alt 247.130 medlemmer. Staten vil nedenfor komme tilbake til en illustrasjon av kravenes størrelse og sidevirkninger.

3.2.8 Nærmere om de tvistepunkter som gjensto da meklingen tok til

3.2.8.1 Kravet om endret rammeplassing

SPL har fremmet krav om å flytte stillinger fra lønnsramme 7 til lønnsramme 13. Dette er av staten beregnet til å koste 92,3 millioner kroner. Dette utgjør for SPL en årslønnsvekst på 6,82 prosent.

Staten mener dette kravet er urealistisk og fullstendig i strid med den moderasjonslinje som landet av nødvendighetsgrunner er inne i. Staten vil igjen vise til det som er sagt ovenfor mht. at eventuelt medhold i Rikslønnsnemnda vil utløse krav fra andre organisasjoner. Kravet er videre i strid med den oppfatning partene var enige om i normeringsutvalgets innstilling, der det heter:

1. "Avstanden mellom bunn og topp bør økes noe. Etter utvalgets oppfatning er det for kort avstand mellom bunn og topp for alle kategorier embeds-/tjenestemenn i politiet og lensmannsetaten."

Staten vil ikke hevde at denne rapporten er bindende. Det må likevel påpekes at dette er et påfallende brudd med et punkt som det var enighet om.

Det vil som nevnt ikke være mulig å se et slikt krav isolert. Dersom SPL skulle få gjennomslag for kravet, vil naturligvis dette få følger for andre grupper innen politiet, såvel som for grupper utenfor politiet. Virkningene av en slik utvikling er meget omfattende.

Dersom årslønnsveksten for dette kravet alene ble lagt til grunn i hele det statlige tariffområdet, vil dette medføre en ekstra årlig utgift på 3,3 milliarder kroner.

Staten vil presisere at den vil gjøre samme synspunkter gjeldende selv om kravet hadde vært lavere.

Det er etter statens oppfatning ikke grunnlag for å gi noen form for generelt lønnstillegg ved dette oppgjøret.

Denne forståelse har HSS/NL akseptert, idet de har godtatt et oppgjør uten generelle lønnstillegg.

Merknader til kravet

SPLS krav om endringer i medlemmenes lønnsrammer er først og fremst begrunnet med at lønnsnivået etter SPLs oppfatning ikke gjenspeiler det ansvar og de arbeidsoppgaver som påhviler de aktuelle stillingskategorier. Kravet innebærer som illustrert ovenfor en formidabel lønnsøkning. Mange andre grupper vil kunne fremme lignende krav ut fra en tilsvarende begrunnelse knyttet til egen vurdering av ansvars- og arbeidsinnhold. Staten kan ikke se noen grunn til å vurdere SPLs medlemmer spesielt.

I "En nasjonal strategi for økt sysselsetting i 1990-årene" peker Sysselsettingsutvalget på at det er helt nødvendig med fortsatt betydelige reduksjoner i Norges relative kostnadsnivå sammenlignet med handelspartnerne i årene fremover, og at en slik reduksjon først og fremst bør skje ved lav nominell lønnsvekst. Det fremheves at den offentlige sektor i alminnelighet ikke bør være lønnsledende, men at signalene for lønnsveksten må komme fra den konkurranseutsatte sekto-

ren. Dersom offentlig sektor blir lønnsledende, vil det lett kunne føre til et generelt press på lønnsnivået i samfunnet ut over det markedssituasjonen for øvrig skulle tilsi.

Med den begrunnelse SPL opererer med, vil en nettopp kunne komme i en situasjon der statlig sektor fremstår som en betydelig lønnsleder, noe som er klart i strid med den linje Sysselsettingsutvalget tilrår.

Utviklingen i den internasjonale økonomien og usikkerheten rundt valutakursene vil komplisere lønnsoppgjøret i 1993. Det er i oppgjøret for privat sektor svært viktig at arbeidstakerne ikke finner grunnlag for å kreve ytterligere lønnskompensasjon ut fra at statsansatte og særlig at enkelte grupper innen stat og kommune har hatt en sterk lønnsvekst i 1992.

3.2.8.2 Hvile- og spisepauser

Staten vil legge ned påstand om at kravet avvises.

Dette temaet har SPL tatt opp ved alle anledninger etter at SPL i hovedtariffoppgjøret i 1988 hadde akseptert at spisepauser som hovedregel ikke skulle være inkludert i arbeidstiden. Kravet går ut på at "hvile- og spisepauser skal karakteriseres som arbeidstid". SPL krever med andre ord lønn for den tid som benyttes til dette formål.

Tidligere, før arbeidstidsforkortelsen, hadde ordningen vært slik at polititjenestemenn og lensmenn fikk slik betaling.

I forbindelse med arbeidstidsforkortelsen i statlig sektor var det imidlertid en forutsetning at hvile- og spisepauser skulle reguleres som fritid. Det er for øvrig også arbeidsmiljølovens forutsetning at dette skal være den ufravikelige hovedregel, jf. aml. § 51.

Ved tariffavtalen av 10. oktober 1986 ble staten enig med SPL om å utsette gjennomføringen av arbeidstidsforkortelsen, og inntil videre kompensere med vanlig overtidsgodtgjørelse i påvente av at en alternativ arbeidstidsordning lot seg utarbeide.

I den etterfølgende periode ble det av Justisdepartementet utarbeidet en plan for gjennomføringen av arbeidstidsreformen.

Ved meklingen i 1988 ble det anbefalt at gjennomføringen skulle tre i kraft fra 01.01.89. Således gikk det fra dette tidspunkt uttrykkelig frem at hvile- og spisepauser for fremtiden ikke skulle regnes med i arbeidstiden.

Forslaget ble siden vedtatt av SPL.

Etter at arbeidstidsforkortelsen ble iverksatt lokalt, reiste SPL sak for Arbeidsretten med påstand om følgende:

"Den regulering av spisepauser for det politiutdannede personell i politiet og i lensmannsetaten som i forbindelse med tariffrevisjonen 1988 er avtalt lokalt, har samme varighetsperiode som tariffavtalen mellom partene."

Dette var umulig for staten å akseptere, idet det rokket ved selve forutsetningene for arbeidstidsreformen.

I Arbeidsretten ble det inngått forlik med følgende ordlyd:

- "1. Partene viser til at tidligere avtalte og/eller praktiserte ordninger om at hvilepauser skal medregnes i arbeidstiden, opphørte fra 1. januar 1989, jf. Riksmeklingsmannens møtebok av 20. juni 1988.
2. Partene understreker at deres tariffavtaler nå forutsetter at hvilepausene må ordnes slik det fremgår av arbeidsmiljølovens § 51 nr. 1 jf. § 46 nr. 1. Dette innebærer at hvilepausene skal være reell fritid, slik at arbeidstakeren ikke står til arbeidsgivers disposisjon og at hvilepausen ikke skal medregnes i arbeidstiden."

For annen gang godtok altså SPL uttrykkelig at det som hovedregel ikke skulle betales lønn for spisepausene, en ordning som organisasjonen nå protesterer mot.

Hovedtariffoppgjøret 1990 mellom staten og SPL

Forhandlingene mellom staten og SPL mht. tariffavtale for perioden 1990-1992 førte ikke frem. På ny var et av tvistepunktene kravet om å medregne spisepausene i arbeidstiden. På tross av de ovennevnte klargjøringer i tariffavtale, og i Arbeidsretten, ble altså dette igjen et hovedspørsmål.

Riksmeklingsmannen fant etter mekling mellom partene ikke grunnlag for å kunne fremsette noe forslag.

Spørsmålet ble deretter behandlet av Rikslønnsnemnda i sak nr. 2/1990.

SPL vant heller ikke her frem med sitt krav om at spise-/hvilepauser skulle "karakteriseres som arbeidstid". Rikslønnsnemndas flertall uttalte på side 58 at:

"Nemnda har etter disse medlemmers oppfatning ikke den nødvendige etatsmessige oversikt til å kunne trekke opp rimelige og riktige avgrensninger..."

"... ved Rikslønnsnemndas kjennelse blir aml. § 51 nr. 1 en del av hovedtariffavtalen mellom partene, og en konkret tvist om forståelse av denne bestemmelse vil eventuelt kunne bringes inn for Arbeidsretten til avgjørelse."

En etterfølgende rettstvist mellom SPL og staten vedrørende praktiseringen av tariffavtalen ble behandlet i særskilt nemnd, jfr. tjenestetvistloven § 27. Igjen forsøkte SPL å gjøre spørsmålet til et rent interessedspørsmål hvor den særskilte nemnda skulle stå fritt til å treffe avgjørelse.

SPLs syn fikk ikke medhold av nemndas flertall.

Nemnda la til grunn at aml. § 51 er en ufravikelig lovregel. Nemnda avgjorde videre i hvilke tilfelle det ikke var mulig å organisere arbeidstiden som fritid. Nemnda definerte dermed i hvilke tilfelle arbeidsmiljølovens hovedregel om at spisepauser skal organiseres som fritid, ikke kan komme til anvendelse, kf. aml. § 51, første ledd nr. 1, jf. tredje ledd.

Aml. § 51, første ledd lyder:

"1. Hvilepauser

Dersom arbeidstida er over 5 1/2 time i døgnet, skal arbeidet avbrytes med minst en hvilepause. Pausen fastsettes ved skriftlig avtale mellom arbeidsgiveren og arbeidstakerne eller deres tillitsvalgte, men slik at pausene til sammen skal være minst 1/2 time hvis arbeidstida er minst åtte timer i døgnet. Blir partene ikke enige, treffer Arbeidstilsynet avgjørelsen. Når hensynet til arbeidstakernes helse tilsier det, kan Arbeidstilsynet påby en annen ordning enn den partene har avtalt."

Aml. § 51, nr. 1, tredje ledd lyder:

"Når virksomhetens art gjør det nødvendig (statens uthevelse), kan arbeidsgiveren i stedet for pause som nevnt i første ledd, la arbeidstakerne innta sine måltider i pauser under arbeidets gang og slik at arbeidstakerne, om nødvendig, hele tida må oppholde seg på arbeidsstedet. I slike tilfelle og i tilfelle hvor det ikke finnes tilfredsstillende spiserom eller hvilerom, skal pausen anses som en del av arbeidstida."

Nemnda konkluderte med at det var mulig å organisere politiets og lensmannsetatens arbeid slik at spisepauser ble ordinær fritid. Nemnda fant statens opplegg "tilfredsstillende i forhold til den preseptoriske lovgivning", og videre at der verken var faktisk eller rettslig grunnlag for å "desavuere statens opplegg".

Som en følge av dette er det på det rene at man ikke skal innregne spisepausen i arbeidstiden hva angår hovedantallet av polititjenestemenn og ansatte i lensmannsetaten.

Så lenge det ikke kan dokumenteres noen endring i politiets/lensmannsetatens arbeidsforhold, vil nemndas avgjørelse ha avgjort praktiseringen av loven i den utstrekning de ikke strider mot hverandre.

Det krav som SPL har fremmet er, som det fremgår ovenfor, ikke et interesselsspørsmål, men et rettsspørsmål. Det er ikke lovlig å karakterisere spisepauser som arbeidstid, idet arbeidsmiljølovens ufravikelige verneregulering sier at spisepauser skal organiseres som fritid der dette er mulig.

Rikslønnsnemnda har derfor etter statens oppfatning ikke kompetanse til å ta stilling til SPLs krav. Staten vil derfor prinsipielt legge ned påstand om at spørsmålet avvises.

Dersom SPL mener at organiseringen av spisepausene er i strid med hovedtariffavtalen, er dette et spørsmål som Arbeidsretten må ta stilling til.

Subsidiært:

I det tilfelle at Rikslønnsnemnda likevel finner å kunne ta stilling til kravet fra SPL, vil staten anføre:

Uavhengig av hva Rikslønnsnemnda kommer frem til, vil det være arbeidsgivers plikt å sørge for uforstyrrede spisepauser i tilfredsstillende spiserom. Rikslønnsnemndas kjennelse kan dermed ikke få den konsekvens at noen må arbeide mer. Det blir utelukkende tale om å få utbetalt mer lønn for arbeid nøyaktig tilsvarende det politiet/lensmannsetaten utfører i dag.

SPLs krav er i denne forstand et regulært lønnskrav. Hvilken uttelling det får for den enkelte tjenestemann og for staten, er avhengig av hvilken organisering det blir etterfulgt av.

Det foreligger to alternativer:

Alternativ A - økt bemanning

Økt bemanning som følge av at den enkelte tjenestemann arbeider 20 minutter kortere pr. dag. Dette vil utgjøre 245 årsverk, til en kostnad av ca. 60 millioner kroner pr. år.

Alternativ B - overtid for eksisterende bemanning

Dette vil i hvert fall i et kortere perspektiv være den praktiske virkning. Den enkelte tjenestemann arbeider dermed 20 minutter overtid pr. dag. Dette er av staten beregnet til å

koste ca. 78 millioner kroner pr. år. Dette vil medføre en prosentvis lønnsøkning på ca. 5,7 prosent.

Staten finner det umulig å kunne imøtekomme dette krav. Dels strider det mot hva partene, i tariffavtaler og rettsforlik, har vært enige om, dels mot selve forutsetningen for gjennomføringen av arbeidstidsreduksjonen.

Likevel er det for staten enda viktigere å vurdere kravet mht. den virkning det vil få for andre arbeidstakere i staten, og for så vidt for lønnstakere generelt. Det er nemlig ikke mulig å vurdere en enkelt arbeidstakergruppe isolert fra andre. Dersom en arbeidstakergruppe får gjennomslag for et prinsipielt spørsmål, vil gjennomslaget snart gjelde for betydelig større grupper. Dels kommer dette til uttrykk ved at arbeidstakerparten allerede i eksisterende tariffavtaler inntar forbehold om å kunne komme tilbake med nye krav dersom andre får noe mer enn de selv har oppnådd.

Et slikt tilfelle inntraff under oppgjøret i 1986. Etter at SPL oppnådde et høyere tillegg enn hva HSS/NL hadde gjort, ble det krevd nye forhandlinger av de organisasjoner som hadde tatt forbehold ved en slik situasjon. (Kartellet og YS-stat.)

Dette tilleggsoppgjøret ga Kartellet/YS-stat ytterligere ca. ett prosentpoeng tillegg. Kostnadene av dette er av staten beregnet til 363 millioner kroner.

Dette illustrerer hvilken alvorlig virkning det vil få dersom SPL skulle oppnå tillegg utover de som staten allerede har gått med på. Nye forhandlinger med Kartellet, YS-stat og Norsk Lærerlag vil kunne medføre økonomiske uttellingene som langt overstiger kostnadene mht. statens tariffoppgjør med SPL.

I tariffoppgjøret for 1992-1994 mellom staten og HSS/NL tok Statstjenestemannskartellet, YS-stat og Norsk Lærerlag slikt forbehold.

Dersom SPL gjennom behandlingen i Rikslønnsnemnda skulle oppnå noe mer enn hva HSS/NL gjorde, vil konsekvensen kunne bli en helt ny runde mellom staten og HSS/NL.

Staten vil i denne forbindelse derfor presisere følgende:

Dersom spisepausen ble inkludert i arbeidstiden for hele det resterende område i staten, ville dette medføre en merkostnad på over 2,5 milliarder kroner.

Statens subsidiære påstand blir etter dette at statens tilbud legges til grunn som tariffavtale mellom partene.

3.2.8.3 Kravet om redusert pensjonsalder for lensmannsbetjenter, arrestforvarere og oppsynsbetjenter

Innledning

Statens prinsipale påstand er at kravet avvises.

Lensmannsbetjentene har i dag en aldersgrense som er enten 65 eller 63 år, der det siste forbeholdes dem som utfører polititjeneste. Denne siste gruppen er den klart største. Oppsynsbetjentes aldersgrense er 63 år i reinpolitiet, mens andre grupper har 68 eller 70 år som aldersgrense. Arrestforvarere har en aldersgrense på 65 år.

Den formelle side ved kravet

Slik kravet er utformet tyder det på at det reelt sett er et krav om nedsatt aldersgrense. Staten vil be om at motparten klargjør dette nærmere. Staten viser her til den begrunnelse som er gitt, nemlig hensynet til "fysiske og psykiske belastninger". Denne formulering går direkte frem av aldersgrenselovens § 2, første ledd litra a. Paragrafen lyder:

"Den alminnelige aldersgrense er 70 år. Det kan fastsettes lavere aldersgrense for stillinger hvor:

- a. Tjenesten medfører uvanlig fysisk eller psykisk belastning på tjenestemennene slik at de normalt ikke makter å skjøtte arbeidet forsvarlig til fylte 70 år.
- b. Tjenesten stiller spesielle krav til fysiske eller psykiske egenskaper, som normalt blir sterkere svekket før fylte 70 år enn det en forsvarlig utføring av tjenesten tilsier.

De lavere aldersgrenser kan være 68, 65, 63 og 60 år."

I et tilfelle som det foreliggende er det Stortinget som fastsetter de lavere aldersgrenser etter loven fordi det endrer vilkårene for større grupper. Samme eksklusive myndighet tilligger Stortinget når det er tale om prinsipielle beslutninger. Ellers fastsettes aldersgrensene av Kongen eller den han bemyndiger. Vedkommende departement kan imidlertid fastsette slik lavere aldersgrense inntil endelig avgjørd er tatt.

Staten mener at kravet bare er drøftingsgjenstand, og ikke forhandlingsgjenstand. Dette indikeres i lovens § 2, tredje ledd:

"Stortinget fastsetter..... Ellers fastsettes aldersgrensene av Kongen eller den han bemyndiger."

Departementet treffer i praksis avgjørelse for enkeltpersoner, eller meget små grupper.

Etter statens oppfatning er lovens utforming til hinder for at Rikslønnsnemnda kan ta stilling til spørsmålet. Gjennomslag for kravet vil i tilfelle forutsette at Stortinget endrer loven. Det er også i strid med tidligere praksis at Rikslønnsnemnda tar stilling til slike krav.

Rikslønnsnemndas holdning kommer klart til uttrykk i en kjennelse fra 1984. Saken gjaldt flere pensjonsspørsmål, og nemnda uttalte på side 102-103 følgende:

"Medlemmene Philipson, Lindholt, Solheim og Mugaas, med tilslutning fra Fosheim, finner ikke å kunne etterkomme AFs krav. Disse medlemmer finner at en innrømmelse av kravene klart vil ligge utenfor hva som kan anses som en naturlig oppgave for Rikslønnsnemnda i anledning lønnsoppgjøret. Det vises her

først og fremst til at en etterkommelse av kravene vil nødvendigjøre lovendringer."

På bakgrunn av ovenstående vil staten legge ned en prinsipal påstand om at også dette kravet avvises av Rikslønnsnemnda.

Alternativt

I det tilfelle at Rikslønnsnemnda finner å kunne ta stilling til SPLs krav som et direkte krav om Rikslønnsnemnda skal fastsette nedsatt pensjonsalder, vil staten anføre:

En slik konstruksjon er ukjent i lovverket. Pensjonsalder er en refleks av aldersgrenser og fremgår av lov om statens pensjonskasse § 21 sammenholdt med lov om aldersgrenser § 2.

I pensjonslovens § 21, annet ledd heter det:

"Fratrer et medlem tidligst tre år før aldersgrensen, får han alderspensjon såfremt summen av hans tjenestetid og alder er minst 85 år, eller han ved fratreden har fylt 67 år."

Det fremgår at loven opererer med alternative pensjonsaldre. (Fratreden med rett til pensjonsytelser):

Den "vanlige" regelen om pensjonsalder er at et medlem kan fratre stillingen med straks løpende alderspensjon inntil tre år før aldersgrensen dersom a) summen av hans alder og tjenestetid er minst 85 år (dette er den såkalte 85-årsregelen; tjenestetid betyr her tid som medlem i SPK) eller b) han har fylt 67 år.

Dette innebærer at man eksempelvis i politiet hvor polititjenestemenn har en fastsatt særaldersgrense på 60 år, kan fratre stillingen med alderspensjon ved fylte 57 år dersom tjenestetiden er minst 28 år.

Det er ikke anledning for Rikslønnsnemnda til å fravike disse regler. Forandringer i reglene kan bare skje ved ny lov, og må følgelig fastsettes av Stortinget.

Rikslønnsnemnda må også på denne bakgrunn avvise spørsmålet.

Subsidiært

For det tilfelle at Rikslønnsnemnda finner å kunne ta stilling til realiteten i SPLs krav, vil staten anføre:

Kravets materielle side

Isolert sett vil kravet bety begrensede uttelling for staten. Vedlagte eksempel tar utgangspunkt i lensmannsbetjenter og illustrerer at dersom 15 personer hvert år fratrer tre år før tiden, så innebærer dette en merutgift for staten på 6.840.000 kroner. For staten er dette likevel en formidabel utgift regnet pr. person.

Staten vil understreke at eksempelet ikke tar i betraktning et eventuelt avvikende karrieremønster hos lensmannsbetjentene.

Det vesentlige for staten er imidlertid den signaleffekt en slik nedsettelse av aldersgrensen ville innebære. Staten vil fremholde at det materiale som er fremlagt mht. landets økonomiske stilling, tilsier at forholdene ikke gir grunnlag for redusert pensjonsalder. Dette gjelder etter statens syn i enda sterkere grad, ettersom dette er grupper som allerede har en særlig lav aldersgrense.

Staten er ikke prinsipielt uvillig til å vurdere aldersgrenser, men vil fremholde at dette må skje i en videre sammenheng. En slik vurdering må eksempelvis også inneholde en gruppe som fengselstjenestemenn og polititjenestemenn dersom man vurderer lensmannsbetjenter, oppsynsmenn og arrestforvarere. Vurderer man hensynet til fysiske belastninger spesielt, regner staten med at grupper innen helsesektoren også

vil fremme krav. Staten vil understreke at dette er en prosess som krever grundig forarbeid, og som for de store grupper vil være avhengig av at Stortinget vedtar lovendringer for å kunne gjennomføres.

I den grad man finner at to grupper med ulike aldersgrenser for fremtiden bør ha like regler, vil staten fremholde at dette i prinsippet kan medføre både økning og senkning av gjeldende aldersgrenser. En samordning vil således måtte kunne medføre at det er grupper som får hevet sin aldersgrense.

Det er heller ikke her mulig å vurdere SPLs krav isolert. I den utstrekning SPL skulle få gjennomslag for sitt krav, er det statens oppfatning at dette vil få følger for andre grupper i staten. Staten vil her vise til de sidevirkningseffekter som er dokumentert i forbindelse med krav nr. 1. (Krav utløses fra andre organisasjoner.)

I tillegg er det på det rene at også grupper innen kommunesektoren og i det private vil bli berørt. Dette følger eksempelvis av forskriftene til kommunale og private tjenestepensjonsordninger.

I "regler om private tjenestepensjonsordninger", gitt i henhold til skattelovens § 44 k (vedrørende fradragsrett for pensjonsytelser), heter det i § 5, siste ledd:

"For grupper som kommer inn under lovfestet tjenestepensjonsordning med lavere pensjonsalder enn 67 år, kan det i privat tjenestepensjonsordning fastsettes samme pensjonsalder som den normale i vedkommende lovfestede ordning." (Statens understrekninger.)

Tilsvarende gjelder i forskrifter til kommunale og fylkeskommunale pensjonsordninger. Disse er gitt av Sosialdepartementet 25. april 1975 i henhold til Kgl.res. av 5. april 1974.

I forskriftenes § 2 heter det:

"De kommunale og fylkeskommunale pensjonsordninger må ikke uten Sosialdepartementets samtykke gi høyere ytelser enn etter lov om Statens Pensjonskasse. Aldersgrensen må ikke være lavere enn fastsatt for tilsvarende stilling i henhold til lov av 21. desember 1956 nr. 1 om aldersgrenser for offentlige

tjenestemenn m.fl."

Endelig er det i forslag til ny kommunelov § 24 nr. 3 annet pkt. gitt fullmakt til å fastsette bestemmelser som vedrører temaet.

I utkastet til forskrifter § 2 heter det:

"De kommunale og fylkeskommunale pensjonsordninger må ikke uten departementets godkjenning gi bedre pensjonsrettigheter for medlemmer enn det som ytes etter lov om Statens Pensjonskasse med forskrifter."

Loven og forskriftene trer i kraft 01.01.93.

Ovennevnte materiale illustrerer den nære sammenheng mellom statlige og andre pensjonsordninger. Det illustrerer også at statens regler er nærmest avgjørende for hva andre må legge seg på. En reduksjon i statlig sektor vil derfor kunne ha betydelig virkning for andre sektorer. Dette vil også være i strid med de signaler som fremkommer i NOU 1992:26 "En nasjonal strategi for økt sysselsetting i Norge i 1990-årene".

Statens subsidiære påstand blir derfor at statens tilbud, overensstemmende med Riksmeklingsmannens møtebok, legges til grunn.

3.2.8.4 Kravet om praktiseringen av polititillegget

(Anførslene er utelatt, idet enighet mellom partene er oppnådd.)

* * *

Staten vil til slutt fremheve at Riksmeklingsmannens forslag ikke var dårligere enn at SPL fant grunn til å sende det ut til uravstemning, riktignok uten anbefaling. Det bør etter statens syn ikke bli slik at en organisasjon kan regne med å oppnå noe ut over Riksmeklingsmannens forslag ved å presse saken frem til behandling i Rikslønnsnemnda. En slik utvikling vil raskt undergrave Riksmeklingsmannens stilling, og i tillegg gjøre Rikslønnsnemndas arbeid meget omfattende.

4. RIKSLØNNSNEMNDAS MERKNADER

4.1 DEN ØKONOMISKE SITUASJONEN

Medlemmene Kjerschow, Klemetsen og Strøm skal bemerke:

Om den økonomiske situasjonen for oppgjøret vises det til partenes redegjørelse og til opplysninger gitt i Revidert nasjonalbudsjett 1992, "Økonomiske analyser" nr. 5/1992 fra Statistisk sentralbyrå, "Etter inntektsoppgjørene 1992", Rapport nr. 2/1992 fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene og "Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1993", Rapport nr. 1/1993 fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.

4.1.1 Internasjonal økonomi

De internasjonale bidragene til vekst i norsk økonomi er svake.

Det er tegn til oppgang i den amerikanske økonomien. Arbeidsledigheten er fortsatt høy.

Oppgangen i den amerikanske økonomien kan gi positive virkninger på den norske økonomien, men disse positive virkningene blir motvirket av lav vekst i andre land som Norge handler med. Fra 1991 til 1992 er veksten hos Norges handelspartnere anslått til om lag 0,5 prosent.

Det svenske bruttonasjonalproduktet gikk tilbake i 1991, og en venter en ytterligere stagnasjon i 1992/93. Arbeidsledigheten er stigende. Veksten i det tyske BNP kan bli mer enn halvert fra 1991 til 1992 (fra ca. 3 prosent i 1991 til vel 1 prosent i 1992). Veksten fra 1992 til 1993 kan bli ytterligere svekket. De viktigste årsakene er negative virkninger på investeringer av høyere realrenter og negative virkninger på etterspørselen av økte skatter. Skatteøkningene skal dekke de underskuddene som oppsto etter overføringene fra Vest- til Øst-Tyskland etter gjenforeningen. Veksten i et annet av Norges viktigste samhandelsland - Storbritannia - er også lav. Bruttonasjonalproduktet

gikk tilbake i 1991 og 1992. Ledigheten er fortsatt svært høy og stigende.

En viktig årsak til det lave aktivitetsnivået i Europa, med lav vekst og tilbakegang i enkelte land og en høy og stigende ledighet, er det økonomisk-politiske klimaet i dagens Europa, spesielt i det førende landet Tyskland. Hovedmålet er prisstabilitet og med en stram pengepolitikk som virkemiddel. Den ekspansive politikken etter gjenforeningen mellom Øst- og Vest-Tyskland var et brudd med denne forsiktige linjen. Pengepolitikken og budsjettunderskuddene i mange europeiske land har resultert i rekordhøye realrenter som har en negativ virkning på omfanget av realinvesteringene og dermed på aktivitetsnivået i økonomien. Det lave aktivitetsnivået i toneangivende land i Europa sprer seg via handelen til andre land i Europa. Det høye rentenivået sprer seg raskt til andre land som følge av mobiliteten av finanskapital og landenes ønske om faste valutakurser. I februar 1993 er det tegn til en viss rentenedgang i flere europeiske land, men det er tvilsomt om rentenedgangen vil være tilstrekkelig til å gi en kraftig bedret utvikling i 1993.

Jo lavere det internasjonale aktivitetsnivået er, desto hardere blir konkurransen om markedsandeler og desto viktigere vil det bli for det enkelte land å dempe kostnadsveksten. En slik demping kan gi en lav internasjonal etterspørsel og følgelig skape en ond sirkel i internasjonale markeder, men det er lite ett enkelt land kan gjøre med det. Det er ingen grunn til å vente en snarlig endring av det økonomisk-politiske klima i Europa og dermed all grunn til å vente at den harde konkurransen vil fortsette en god stund fremover.

4.1.2 Norsk økonomi

Veksten i den norske fastlandsøkonomien var om lag null i 1991. For 1992 er anslaget på ca. 1 prosent vekst, og for 1993 litt over 1 prosent. De positive stimulansene kommer fra offentlig kjøp av varer og tjenester, samt fra eksport. Eksportveksten fra 1991 til 1992 var knyttet til raffinerte oljeprodukter og er en følge av at det var en vedlikeholdsstans på Mongstad høsten 1991, som nå er avsluttet. Det

har i det siste vært en nedgang i bolig- og industriinvesteringer. Til tross for en oppgang i husholdningenes disponible realinntekter på 2,4 prosent i 1991, ble det private konsumet redusert i løpet av dette året. Følgelig gikk sparingen i husholdningene opp. For 1992 og 1993 viser de siste anslagene en positiv, men svak vekst i konsumet. Reduksjonene i investeringene og i konsumveksten er i stor grad en følge av de høye realrentene. Fallet i sysselsettingen ser ut til å ha stoppet opp, men ledigheten er likevel økt. En årsak til dette er at arbeidsstyrken har gått opp, dvs. at flere enn før søker arbeid. Flere av disse er yngre personer som har avsluttet utdanning, en utdanning som for mange ble startet opp / forlenget som følge av den økte ledigheten de siste årene. Det er liten grunn til å vente en snarlig nedgang i ledigheten.

I årene 1989-1991 har de norske lønnskostnadene pr. produsert enhet steget svakere enn hos våre handelspartnere. Ifølge rapporten fra Det tekniske beregningsutvalget, rapport nr. 2/1992 datert 12.06.92, har utviklingen vært som følger:

Prosentvis endring i lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien, norske kroner:

	1989	1990	1991
Norges handelspartnere	3,3	4,3	6,9
Norge	-0,8	2,5	1,6

Uttrykt på denne måten har Norge forbedret sin konkurranseevne de siste tre årene. Mye tyder på at forbedringen har fortsatt gjennom 1992. Årsakene til forbedringen er dels en bedre produktivitetsutvikling i Norge enn i konkurrentland (bl.a. som følge av nedlegging av svake bedrifter) og dels en mer moderat lønnsutvikling. En lavere vekst i lønnskostnadene i disse tre årene har likevel ikke vært nok til å gjøre lønnskostnadene pr. produsert enhet i Norge lik de tilsvarende kostnadene i andre land.

Lønnskostnadene pr. produsert enhet i Norge må ikke være mindre eller lik nivået hos våre handelspartnere for at norske bedrifter skal kunne konkurrere med utenlandske bedrifter. Arbeidskraft er bare en av flere

innsatsfaktorer i produksjon. Norges fortrinn er ikke tilgang på mye og billig arbeidskraft, men er knyttet til tilgang på råvarer og energi som olje, gass, fisk samt vannkraft.

Dempet kostnadsvekst, gjennom dempet lønnsvekst, kan likevel forbedre konkurranseevnen til norske bedrifter. En slik dempet kostnadsvekst kan gi positive stimulanser til norsk økonomi gjennom økt virksomhet i konkurranseutsatte bedrifter. Det er viktig å understreke at en slik kamp for bedret konkurranseevne foregår også i andre land, og så lenge det internasjonale aktivitetsnivået er på dagens lavmål, er det liten grunn til å regne med at dempet kostnadsvekst i Norge kan gi kraftige reduksjoner i den norske arbeidsledigheten. På den annen side kan den motsatte politikken - økt kostnadsvekst i forhold til i konkurrentland - gi betydelige økninger i den norske ledigheten.

Internasjonale analyser indikerer at en trenger å gå mindre opp i ledighet i Norge for å få ned pris- og kostnadsveksten enn i mange andre OECD-land. En mulig årsak er et sterkere innslag av en samordnet og sentralisert lønnsfastsettelse enn i andre land. Moderasjonslinjen i lønnskravene den siste tiden har dempet kostnadsveksten og bedret den norske konkurranseevnen. Ledigheten har økt til et høyt nivå etter tidligere norsk standard, men likevel ikke til det nivået en finner i mange andre europeiske land. Resultatet i oppgjøret mellom LO og NHO i 1992 fortsetter denne moderasjonslinjen fra de siste årene.

Som sagt er samordningen en styrke ved den norske lønnsdannelsen. Der- som viktige aktører i arbeidsmarkedet, f.eks. LO og NHO, blir enige om en moderat lønnsutvikling, er det viktig at andre følger opp moderasjonslinjen. Hvis ikke, kan samordningen i lønnsfastsettelsen bryte sammen. Dette er viktig enten arbeidstakerne er sysselsatte i skjermede private og offentlige sektorer eller i konkurranseutsatt virksomhet.

I avtalen mellom LO og NHO inngått våren 1992 (se avsnitt 4.1.3 nedenfor) heter det bl.a.:

"I overenskomstområder som har lokal forhandlingsrett og hvor overenskomstens gjennomsnittlige årslønn er under kr. 157.000, gis det et tillegg på 60 øre timen. I alle øvrige overens-

komstområder med lokal forhandlingsrett gis det ikke sentrale tillegg.

I overenskomstområder uten lokal forhandlingsrett og hvor overenskomstens gjennomsnittlige årslønn er under kr. 185.000, gis det et tillegg på 120 øre i timen. I alle øvrige overenskomstområder uten lokal forhandlingsrett gis det ikke sentrale tillegg."

Det ble også avtalt å gi et tillegg på 30 øre pr. time til såkalte "tekniske endringer", se avsnitt 4.1.3.

Denne avtalen ga sentrale tillegg til om lag 50 prosent av arbeidstakerne uten rett til lokale forhandlinger, hvorav de fleste hadde et gjennomsnittlig lønnsnivå lavere enn gjennomsnittet for voksne arbeidere. Ser man på områdene med og uten lokale forhandlinger under ett, fikk ikke mer enn 18 prosent av alle arbeidstakere i LO/NHO-området sentrale tillegg.

Det er viktig å merke seg at med årslønn menes gjennomsnittlig årslønn for de enkelte overenskomstområdene for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid. Skifttillegg og tillegg knyttet til arbeidets art er med i årslønnen, mens overtidsgodtgjørelsen er ikke med. Årslønn er med andre ord den inntekt mange oppnår ved å arbeide 37,5 timer pr. uke.

4.1.3 Lønnsoppgjøret 1992

I Nasjonalbudsjettet for 1992 (St.meld. nr. 1 (1991-92)) uttalte Regjeringen at pris- og kostnadsveksten i Norge var lavere enn hos våre handelspartnere, men at det norske pris- og kostnadsnivået - til tross for en gunstig utvikling de senere årene - fortsatt var for høyt. Regjeringen hadde i budsjettet for 1992 lagt til grunn moderate lønnstillegg i 1992 og mente at det i inntektsoppgjørene burde legges avgjørende vekt på hensynet til sysselsettingen.

Det ble også uttalt:

"I åpne, konkurranseutsatte økonomier som den norske er pris- og kostnadsnivået avgjørende for sysselsettingen. Lønnskostnadene pr. timeverk i norsk industri ligger ifølge en del beregninger om lag 25 prosent høyere enn det gjennomsnittlige nivået hos våre handelspartnere. Det høye kostnadsnivået bidrar til at norsk industri fortsetter å tape markedsandeler til tross for bedringen av konkurranseevnen de siste årene. Lønnsutviklingen må derfor i vesentlig grad tilpasses konkurransesituasjonen slik at sysselsettingen kan styrkes og avhengigheten av petroleumsinntekter begrenses. Pris- og kostnadsveksten bør derfor også i årene framover være lavere enn hos våre handelspartnere."

Blant forhold som kunne støtte opp om moderate tillegg ble det bl.a. vist til forventet moderat konsumprisvekst og skattelettelse for 1992 på gjennomsnittlig 1-2 prosent av lønnsinntektene for de fleste inntektsnivåer. I Revidert nasjonalbudsjett (St.meld. nr. 2 (1991-92)) oppgis at skattelettelsene for "brede grupper av lønnstakere" isolert sett ville bidra til en økning i disponibel realinntekt på 2-3 prosent i 1992.

I 1992 var det hovedoppgjør for de fleste lønnstakere.

4.1.3.1 Oppgjørene i privat sektor

LO/NHO-området

Representantskapet i LO behandlet kravene foran lønnsoppgjøret 11. februar 1992. Hovedpunktene i vedtaket var:

- Økning i kjøpekraften som særlig må komme de laveste og midlere lønte til gode.
- Lokale forhandlinger på vanlig måte etter de bestemmelser og kriterier som er fastlagt i de enkelte overenskomster.
- Forbedring i ordning med avtalefestet pensjon (AFP).
- Fleksibel arbeidstid for småbarnsforeldre.

Videre gikk representantskapet i LO inn for et samordnet oppgjør, men innenfor rammer som ga adgang til forbundsvise tilpasninger i overenskomstene.

I NHOs hovedstyremøte 20. februar 1992 ble følgende lagt til grunn for tariffoppgjøret:

- Det er ikke rom for sentrale tillegg ved årets oppgjør når målet er å bedre konkurranseevnen i forhold til våre viktigste konkurransepartnere.
- Eventuelle lokale lønnstillegg må begrenses til bedrifter med god lønnsomhet og dokumentert konkurransekraft.
- Bedrifter med særlig svak økonomi bør redusere sine lønnskostnader.

Fra Regjeringens side ble det gitt uttrykk for at gjennomføringen av inntektsoppgjørene var organisasjonenes ansvar. Regjeringen var imidlertid innstilt på å drøfte eventuelle spørsmål organisasjonene måtte ta opp.

Med henvisning til LOs krav ga Statsministeren i brev av 9. april 1992 bl.a. uttrykk for at situasjonen i norsk økonomi og de store underskuddene på statsbudsjettet gjør at det er et begrenset handlingsrom i budsjettpolitikken. Regjeringen må derfor foreta en streng prioritering der mulige sosiale reformer må veies opp mot hverandre og mot andre viktige tiltak. Regjeringen var likevel - dersom det ble anbefalt et forhandlingsresultat som sikter mot en bedret konkurranseevne og dermed økt sysselsetting - i forbindelse med budsjettet for 1993, innstilt på å foreslå overfor Stortinget reformer for barnefamiliene i form av økning av fødsels- og svangerskapspermisjon. Regjeringen ønsket også å bidra positivt for å bedre situasjonen for småbarnsforeldre, og var innstilt på sammen med arbeidslivets parter å foreta et utredningsarbeid når det gjelder en mer fleksibel arbeidstid for denne gruppen.

LO og NHO førte i mars og april forhandlinger om de tallfestede krav i oppgjøret. Samtidig foregikk det forbundsvise forhandlinger, der det ble enighet om fordelingen av en ramme på 30 øre pr. time fra 1. april

til tekniske endringer.

Om disse forbundsvise forhandlingene uttales det i protokoll av 30. mars 1992 mellom LO/NHO bl.a.:

"4. Under forbundsvise forhandlinger kan partene disponere inntil 30 øre til tekniske endringer i de ulike overenskomster.

Rammen på 30 øre kan anvendes i den utstrekning det gjennomføres tekniske endringer som begge parter ser seg tjent med.

Det er ikke adgang til å anvende rammen på 30 øre helt eller delvis til generelle lønnstillegg."

I de sentrale forhandlingene ble det brudd, og oppgjøret gikk til mekling. Riksmeklingsmannens forslag til løsning av 27. april ble anbefalt av partene og godkjent ved uravstemning 22. mai.

Det ble enighet om følgende sentrale tillegg gitt med virkning fra 1. april 1992:

- I overenskomstområder som har lokal forhandlingsrett og hvor overenskomstens gjennomsnittlige årslønn er under kr 157 000,-, gis det et tillegg på 60 øre i timen. I alle øvrige overenskomstområder med lokal forhandlingsrett gis det ikke sentrale tillegg.
- I overenskomstområder uten lokal forhandlingsrett og hvor overenskomstens gjennomsnittlige årslønn er under kr 185 000,- gis det et tillegg på 120 øre i timen. I alle øvrige overenskomstområder uten lokal forhandlingsrett, gis det ikke sentrale tillegg.

Det regnes med at ca 20. prosent av alle arbeidstakere i hele LO/NHO-området fikk sentrale lønnstillegg ved dette oppgjøret. De sentrale tilleggene slår gjennomsnittlig ut med 23 øre i timen fra 1. april 1992 for hele området. Medregnet tillegget i bransjenes tilpasninger på 30 øre i timen, gir dette et bidrag til årslønnsveksten fra 1991 til 1992 på 0,3 prosent. Lønnsoverhenget er beregnet til 1,4 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen.

Om lavlønnsgarantiordningen heter det:

"LO og NHO anbefaler at utbetalingstidspunktet for de tradisjonelle lavlønnsgarantordninger flyttes fra 1.10. til den enkelte overenskomsts utløpstidspunkt. Med sikte på at flytting kan skje fra og med tariffoppgjøret i 1993, hvis overenskomstpartene er enige om det, gjennomføres i god tid før vår-oppgjøret nødvendig forberedende arbeid. Som et ledd i eventuelt flytting av virkningstidspunktet endres også beregningsgrunnlaget fra 2. til 4. kvartal."

Automatiske utslag av det sentrale tillegget samt utslag av garantiordningene ville bidra til årslønnsveksten med knapt 0,1 prosent.

Om lokale forhandlinger sies det i avtalen (også som i tidligere avtaler) at de skal føres på basis av de enkelte overenskomster, og slik at tillegg skal gis på grunnlag av den enkelte bedrifts økonomiske virkelighet, dvs. bedriftens økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurransevne. Forhandlinger om eventuell lokal lønnsfastsettelse kunne først påbegynnes etter at meklingsforslaget var vedtatt, dvs. 22. mai 1992.

Partene var videre enige om at ordningen med avtalefestet pensjon (AFP) bedres fra 1. oktober 1992 ved at AFP-pensjonen økes fra ca. 52 prosent til ca. 60 prosent av gjennomsnittlig årslønn for voksne arbeidere ved full opptjening. Dette oppnås ved at dagjeldende AFP-ordning ble samordnet med sluttvederlagsordningen. Dette gir et tillegg til AFP-ordningen på kr 950,- pr. måned. Regjeringen har innført skattefrihet for tariffestet sluttvederlag også for dem som blir AFP-pensjonister.

Forbedringen i AFP skjedde ved at arbeidsgiverne:

- økte innbetalingen til Sluttvederlagsordningen fra 0,20 prosent til 0,35 prosent av beregningsgrunnlaget fra 1. oktober 1992.
- økte innbetalingen til AFP-fondet fra 0,12 prosent av lønnsutbetalingene til 0,27 prosent fra 1. oktober 1992.

Det statlige bidrag ble forutsatt opprettholdt med 40 prosent av den

opprinnelige AFP-pensjonen.

Aldersgrensen på 65 år sto fast i 1992, men det var prinsipiell enighet mellom partene om nedsettelse til 64 år fra 1. oktober 1993.

I og med at økningen av arbeidsgivernes innbetalinger til Sluttvederlagsordningen og til AFP-fondet først skjedde fra 1. oktober 1992, vil disse økte utgifter representere en kostnadsvekst på 0,07 prosent i 1992.

Mellom NHO og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS) var det ingen sentrale forhandlinger. Forhandlingene ble i stedet ført mellom de enkelte landsforeningene på arbeidsgiversiden og forbundene på arbeidstakersiden. En del av disse forhandlingene gikk til mekling.

Norsk Rutebilarbeiderforbund satte i verk en begrenset streik fra 27. april. Streiken ble avsluttet 29. mai, da partene ble enige om å løse oppgjøret ved frivillig voldgift i Rikslønnsnemnda. Rikslønnsnemnda avsa kjennelse i saken 4. september 1992.

Mellom NHO og Norsk Styrermannsforening ble det etter en kort streik enighet om Riksmeklingsmannens forslag til avtale. Avtalen ga de samme tillegg som i LO/NHO-oppgjøret.

I oppgjøret mellom NHO og Det norske maskinistforbund gikk maskinistene til streik fra 27. april. Etter en kort streik vedtok de å sende ut Riksmeklingsmannens forslag til avtale til uravstemming uten anbefaling. Forslaget ble forkastet, og maskinistene gikk ut i ny streik (ferger, kystfart m.v.). Streiken ble avsluttet etter kort tid da det ble klart at Regjeringen ville foreslå tvungen lønnsnemnd. Rikslønnsnemnda avsa kjennelse i saken 4. september 1992.

I varehandelen ble Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon enige om et generelt tillegg på kr. 195,- i måneden, som tilsvarer 120 øre i timen. I tillegg ble det foretatt visse tekniske endringer i overenskomsten innen en ramme på 30 øre pr. time. Dessuten ble det enighet om et nytt lønssystem som skal være et alternativ til det eksisterende.

I forretnings- og sparebanker ble partene enige om at det ikke skulle gis sentrale tillegg i 1992.

I forsikringsvirksomhet ble det enighet mellom Forsikringsfunksjonærenes Landsforbund og Forsikringsselskapenes Arbeidsgiverforening om et tillegg på 0,8 prosent fra 1. mai 1992.

4.1.3.2 Offentlig sektor

I staten ble det den 26. mai 1992 etter mekling enighet mellom Arbeids- og administrasjonsdepartementet og tjenestemennenes hovedsammenslutninger og Norsk Lærerlag om en ny toårig avtale. Avtalen har følgende hovedpunkter:

- 0,1 prosent til lokale forhandlinger pr. 1. oktober 1992. Pengene tas av innsparte midler og regnes ikke med i lønnsrammen.
- pr. 1. januar 1993 ble det gitt en sentral justeringspott på 0,2 prosent og en lokal justeringspott på 0,1 prosent.

Om avtalefestet pensjon (AFP) sies det at partene i statssektoren vil vurdere behovet for ytterligere utredninger vedrørende en pensjonsordning for 64-åringer i staten fra 1. oktober 1993. De nærmere vilkår for en ordning forutsettes avklart ved mellomoppgjøret 1993 når man har sett utformingen av LO/NHO-opplegget.

Årslønnsveksten fra 1991 til 1992 med et overheng på 3,6 prosent ble anslått til ca. 3,6 - 4 prosent.

Også i kommunesektoren ble det brudd i forhandlingene, og oppgjøret gikk til mekling. Den 27. mai ble det enighet mellom Kommunenes Sentralforbund (KS) på den ene siden og YS-Seksjon kommune (YS-K) (med unntak av Norsk Hjelpepleierforbund) og Sammenslutningen av Akademikerforeninger i kommunene (AF-K) på den andre siden. Norsk Hjelpepleierforbund forkastet meklingsforlaget og tok sine medlemmer ut i streik. Streiken ble kortvarig, da det ble klart at Regjeringen ville vedta provisorisk anordning om tvungen lønnsnemnd. Rikslønnsnemnda

avsa kjennelse i saken 12. oktober 1992.

LOs forhandlingssammenslutning i den kommunale sektor (LOK) forkastet også meklingsforslaget og tok en del av sine medlemmer ut i streik. Konflikten resulterte i tvungen lønnsnemnd med Rikslønnsnemndas kjennelse 21. oktober 1992.

Det vedtatte meklingsforslaget for KS, YS-K og AF-K gir en vekst i årslønnen fra 1991 til 1992 på 2,8 prosent. En har da sett bort fra lønnsglidning. Veksten kan dekomponeres på følgende måte:

Stigeforkortninger og ett lønnstrinnsopprykk for direkte plasserte stillinger	1,3 %
Overheng	0,9 %
Lokale forhandlinger (pr 1.1.1992 og 1.5.1992)	0,6 %
	<hr/>
Sum	2,8 %

I tillegg kommer lønnsglidningen fra 1991 til 1992. Når en ser på kommunesektoren som en enhet, kan lønnsglidningen være et resultat av:

- individuelle stillingsopprykk, f.eks. som følge av endret utdanning,
- individuelle lønnsopprykk som følge av økt ansiennitet,
- endret sammensetning av arbeidsstyrken i kommunesektoren m.v.

Lønnsglidningen vil også være avhengig av de sentrale tilleggene som er avtalt i form av stigeforkortninger, lønnstrinnsopprykk og pott avsatt til lokale forhandlinger. Alt tyder på at det vil bli en lønns- glidning fra 1991 til 1992. Om den blir på 0,2 prosent, slik Riksmek- lingsmannens møtebok av 27.05.92 ser ut til å forutsette, vil først bli klart i løpet av 1993.

Det er viktig å understreke at tallene gjengitt ovenfor er gjennom- snittstall for hele kommunesektoren.

4.1.3.3 Oppsummering

Privat sektor

* Området LO/NHO

Sentralt tillegg for arbeidstakere omfattet av overenskomst hvor gjennomsnittlig årslønn er under kr. 157.000 og med lokal forhandlingsrett pr. time fra 1. april 1992 kr. 0,60

Sentralt tillegg for arbeidstakere omfattet av overenskomst hvor gjennomsnittlig årslønn er under kr. 185 000 uten lokal forhandlingsrett pr. time fra 1. april 1992 kr. 1,20

Etter forbundsvise forhandlinger enighet om en økonomisk ramme for tekniske endringer på kr. 0,30

Årslønnsvekst i området fra 1991 til 1992 på grunnlag av avtalte bransjevise og sentrale tillegg og lønnsoverheng 1,8 prosent

* I Oljevirkksomheten ligger de sentrale tillegg som er gitt i oppgjørene mellom LO/NHO og NHO/OFS (Oljearbeidernes Fellessammenlutning) innenfor den samme ramme for årslønnsvekst som nevnt ovenfor.

* Varehandelen

Avtalt generelt tillegg pr. time fra 1. april 1992 kr. 1,20

Tekniske endringer beregnet til kr. 0,30 pr. time

* **Forretnings- og sparebanker**

Avtalt at det ikke gis sentrale tillegg i 1992.

* **Forsikringsvirksomhet**

Avtale om sentrale tillegg fra 1. mai 1992 på 0,8 prosent.

Offentlig sektor

* **Staten**

De avtalte rammene omtalt under punkt 4.1.3.2 gir sammen med et lønnsoverheng på 3,6 prosent en årslønnsvekst anslått til 3,6 - 4 prosent.

* **Kommunene**

Tilleggene avtalt mellom YS og AF på den ene side og Kommunenes Sentralforbund på den annen gir sammen med et lønnsoverheng på 0,9 prosent en årslønnsvekst på 2,8 prosent fra 1991 til 1992 (før glidning).

For de to gruppene som var i konflikt, avga Rikslønnsnemnda kjennelse i oktober 1992. I konflikten mellom KS og Norsk Hjelpepleierforbund (NHF) betyr kjennelsen at hjelpepleierne fikk et lønnstillegg ut over det som følger av Riksmeklingsmannens forslag av 27. mai 1992 for kommunesektoren. Tilleggene ble gjort gjeldende fra 4. juli 1992. Virkningstidspunktet for lokale forhandlinger ble satt til 1. mai. Årslønnsveksten fra 1991 til 1992 for hjelpepleierne er ikke kjent på det nåværende tidspunkt (mars 1993), men kan bli på noe i overkant av 4 prosent.

I konflikten mellom KS og LOK innebærer kjennelsen at det i hovedtrekk gis samme lønnstillegg som AF og YS (unntatt NHF) oppnådd ved forhandlingene våren 1992. (Riksmeklingsmannens forslag av 27. mai

1992.) Virkningstidspunktet for LOKs medlemmer ble imidlertid forskjøvet fra 1. mai til 16. juni.

Årslønnsveksten i kommunene totalt holder seg innenfor rammen på 3 prosent i henhold til de opplysninger vi har pr. mars 1993.

Lønnsutviklingen fra 1991-1992

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene har i sin rapport nr. 1/1993 (datert 15. januar 1993) gitt følgende anslag for lønnsutviklingen fra 1991 til 1992 for hovedgrupper av lønnstakere:

"Gjennomsnittlig årslønnsvekst for alle fra 1991 til 1992 er anslått til 3 1/2 prosent.

For arbeidergrupper er årslønnsveksten anslått til 3 prosent for industriarbeidere, 2 1/2 prosent for arbeidere i bygge- og anleggsvirksomhet og i landtransport og 3 1/2 prosent i hotell- og restaurantvirksomhet.

For funksjonærgrupper er årslønnsveksten beregnet til 4,3 prosent for funksjonærer i NHO-bedrifter. I forretnings- og sparebanker og forretningsmessig tjenesteyting er anslaget henholdsvis 3,0 og 4,2 prosent. I forsikringsvirksomhet antas årslønnsveksten å ha vært 3 1/4 prosent og i varehandelen 3 1/2 prosent.

I det offentlige er lønnsveksten fra 1991 til 1992 foreløpig anslått til om lag 4 prosent i staten og i kommunene til 3 prosent."

Det presiseres at lønnsveksten for enkelte grupper er påvirket av endringer i aldersstrukturen.

Medlemmene Fougner, Fosheim og Gustavsens tar foranstående til orientering.

Medlemmet Ødegård viser til dokumentasjonen om lønnsutviklingen for tilsatte i hovedstillingene i politi- og lensmannsetaten slik den rent faktisk har vært i perioden fra 1959, da streikeforbudet ble innført.

Selv om den generelle økonomiske situasjon er slik flertallet i Rikslønnsnemnda beskriver, er dette medlem mer opptatt av de saklige argumenter for en gjenopprettelse av forholdet mellom lønnsnivået for hovedstillingene i våre etater og det gjennomsnittlige lønnsnivået i offentlig sektor. Dette forholdet skal uttrykke både arbeidsgiverens vurderinger av innholdet i politiarbeidet og myndighetenes rangering av politiyrket i forhold til andre grupper.

Rikslønnsnemndas oppgave blir derfor å sikre at den påviste mindre lønnsutviklingen tas inn igjen på kort sikt. En innfrielse av SPLs krav betyr ikke at de tilsatte i politi- og lensmannsetaten får mer enn hva andre har oppnådd i tilsvarende periode. Det betyr bare at man tar inn igjen det man har tapt underveis i forholdet til andre grupper.

Også i denne tvisten, som i tilsvarende for to år siden, blir derfor spørsmålet om Rikslønnsnemndas kompetanse og rolle vis-à-vis organisasjoner uten streikerett - Tjenestetvistloven § 26 a - uomgjengelig. Hvis flertallet ikke tar SPLs påstand helt eller delvis til følge og derved implisitt gir staten medhold, betyr det at staten fritt kan velge å videreføre en negativ forskjellsbehandling overfor de ikke streikeberettigede organisasjonene, med det resultat at lønns- og arbeidsvilkårene for disse grupper fortsatt forsemmes.

4.2 ØKONOMISK RAMME FOR OPPGJØRET - TILBUD OG KRAV

4.2.1 Endring av lønnsramme

SPLs krav er at politibetjenter (i lpl. 08.300, sko. 0284) og lensmannsbetjenter (i lpl. 08.350, sko. 0324) flyttes fra lønnsramme 7 til 13. Dersom en antar at samtlige arbeidstakere flyttes fra det ansienitetstrinn de har i dag til tilsvarende trinn med endret lønnsramme, gir dette en kostnad på 92,3 millioner kroner, inklusive arbeidsgiveravgift (Administrasjonsdepartementets anslag, 1991-kroner). I tillegg til de lønnsendringer som allerede er foretatt i 1992, gir dette en lønnsvekst på 6,6 prosent, altså godt over hva de fleste andre har fått i lønnsvekst i 1992.

Medlemmet Gustavsen tar foranstående til orientering.

Medlemmet Fougner, med tilslutning av Fosheim tar foranstående til etterretning og vil dessuten bemerke:

Kostnadene på 92.3 millioner kroner er en ren justeringskostnad, slik at eventuell lønnsglidning kommer i tillegg til dette. Det samme gjelder for virkningene av forhandlingene pr. 1. oktober 1992 og 1. januar 1993. Justeringsvirkningen på 6,6 pst vil derfor komme i tillegg til eventuell lønnsglidning og overheng, samt virkningene av oppgjørene pr. 1. oktober 1992 og 1. januar 1993.

Medlemmet Ødegård vil ikke trekke statens beregninger av kostnadene i tvil, men finner hypotesen om 6,6 prosent lønnsvekst å være basert på en noe for høy angivelse av lønnsoverheng og -glidning når det er tale om våre grupper. Videre er det forutsatt at SPL får full uttelling gjennom en proratarisk fordeling av de avtalte "pottforhandlingene" i 92 og 93. Det gjenstår å se om så blir tilfelle.

4.2.2 Spise- og hvilepausene

Ifølge Justisdepartementets undersøkelse i 1991 hadde 5 prosent av polititjenestemenn og 26 prosent av lensmannsbetjenter/førstebetjenter betalte spisepauser med hjemmel i arbeidsmiljøloven § 51.

Administrasjonsdepartementet har beregnet kostnadene ved å innføre betalte spisepauser for de resterende 95 prosent av polititjenestemenn og 74 prosent av lensmannsbetjenter/førstebetjenter. En slik innføring må enten bety økt bemanning, økt overtid eller reduserte ytelser fra politietaten. Ser en bort fra det siste og forutsetter at et gitt antall arbeidsoppgaver skal utføres, må innføringen av betalte spisepauser for alle enten kreve økt bemanning eller økt overtid.

Administrasjonsdepartementets anslag på økt bemanning er 424 årsverk. Basert på gjennomsnittlige månedslønner (eksklusive overtid) på kr. 17.314 og kr. 15.417 (1991-kroner) for henholdsvis polititjenestemenn og lensmannsbetjenter/førstebetjenter gir dette en årskostnad på 98,6 millioner kroner (inklusive arbeidsgiveravgift).

Ved bruk av økt overtid er kostnadsanslaget 123,9 millioner kroner (inklusive arbeidsgiveravgift). Det er da lagt til grunn en overtids-sats for polititjenestemenn på kr. 140,50 og kr. 130,30 for den andre gruppen (1991-kroner). Dessuten er det antatt at all overtid kompenseres med 50 prosent.

SPL har imidlertid reist en berettiget tvil om denne kostnadsberegningen. For det første hevdes det at det er flere enn de 5 og 26 prosent som har "betalte" spisepauser. Betalingen skjer i form av avspasering mot fritid. Det er vanskelig å korrigere kostnadstallene ut fra denne påstanden. For det andre hevdes det at mange arbeider i spise- og hvilepausene uten å ta seg betalt for det. I så fall vil mengden av arbeidsoppgaver som utføres, ikke bli endret ved en innføring av betalte spisepauser. Dersom et stort antall polititjenestemenn og lensmannsbetjenter/førstebetjenter jobber gratis, vil behovet for økt bemanning / økt overtid bli mindre ved innføring av betalte spisepauser enn vist foran. Hvor mye mindre er vanskelig å si.

Medlemmet Gustavsen tar foranstående til etterretning.

Medlemmet Fougner, med tilslutning av Fosheim tar foranstående til etterretning og bemerker dessuten:

Administrasjonsdepartementet har i sin undersøkelse dokumentert at minimum 64 pst av politibetjentene og 46 pst av lennsmannsbetjentene ikke kan ha spisepausen inkludert og samtidig overholde regelverket på området. Sammenholdt med undersøkelsen fra Justisdepartementet viser det at mellom 64 og 95 pst av politibetjentene og mellom 46 og 74 pst av lennsmannsbetjentene ikke kan ha spisepausene inkludert. Dersom en skal over på offisielle ordninger i pakt med regelverket, må derfor dette gi effekter i retning av enten økt overtidsforbruk, eller flere stillinger.

Medlemmet Ødegård vil anføre at beregningene av kostnadene forbundet med hvile- og spisepausene er uten fundament i virkeligheten. Beregningene synes å forutsette at 95 prosent av politi- og lennsmannsbetjentene vil arbeide en halv time mindre hver dag dersom SPL fikk gjennomslag for sin påstand, m.a.o. at tilnærmet ingen arbeider i pausene i dag, og at det heller ikke ville være tilfelle selv med pausene under arbeidets gang. Som det er lagt betydelig vekt på under både hovedforhandlingen i nemndas videre arbeid, og som flertallet også anfører, er det betydelig gratisarbeid ute og går i dagens ordning. Det må bety at en tariffregulert ordning som SPL ber om, kunne gjennomføres uten særlig store omkostninger og egentlig bare være en stadfestelse av etablert praksis lokalt.

Effektene av arbeidstidsreduksjonen ble tatt ut da ordningen ble gjennomført.

De "undersøkelser" staten her viser til, foretatt av hhv. Administrasjonsdepartementet og Justisdepartementet viser så forskjellige resultater, at de tall som presenteres ikke representerer noen høy grad av troverdighet. Det er derfor påfallende at staten forutsetter at "mellom 64 og 95 pst. av politibetjentene og mellom 46 og 74 pst. av lennsmannsbetjentene ikke kan ha spisepausene inkludert". Det synes ikke å være noe velfundert grunnlag for å anta at disse tallene som

spriker så mye er uttrykk for den virkelighet som finnes i politi- og lensmannsetaten. Dette blir åpenbart når man sammenlikner med de godt dokumenterte undersøkelser som SPL har presentert overfor Rikslønnsnemnda, og som viser store mørketall i forhold til de offisielle tallene staten synes å ha basert sine beregninger på.

Staten tar i sin merknad heller ikke hensyn til de muligheter for en rasjonell omlegging av tjenestelistene som også nemndas flertall peker på i kjennelsen. Det er åpenbart for alle som kjenner tjenesteforholdene i politi- og lensmannsetaten at det ikke er noen nødvendig sammenheng mellom spisepauser inkludert i arbeidstiden, og dramatisk økning i antallet stillinger eller overtidsforbruket.

I tillegg er det påfallende at staten fullstendig overser de betydelige ressurser som i dag brukes til å administrere fritidspausene, samt det som medgår til frustrasjon og misnøye over en umulig og upraktisk tjenesteordning. Dette er ressurser som vil bli frigjort ved en mer praktisk ordning av pausene, og som selvfølgelig må komme til fratrekk i statens regnestykke på ressursbehovet.

4.3 NÆRMERE OM DEN AKTUELLE TVIST

4.3.1 SPLs lønnskrav

Kravet går ut på at stillingskategoriene politibetjent (lønnspan 08.300, sko. 0284) og lensmannsbetjent (lønnspan 08.350, sko. 0324) skal flyttes fra lønnsramme 7 til lønnsramme 13. Staten har nedlagt påstand om at det ikke gis endrede rammeplasseringer, og at statens tilbud, overensstemmende med Riksmeklingsmannens møtebok legges til grunn. Av denne fremgår det at kravet avvises i sin helhet.

Foran er det redegjort for hva kravet ville representere i merutgift for staten. Der fremgår også hva som er forutsatt å være rammene for lønnsoppgjøret 1992-94, samt lønnsoverhenget i politi- og lensmannsetaten fra 1991. Med utgangspunkt i landets økonomiske situasjon og den generelle konsensus om moderasjonslinjen, skal det svært sterke grunner til for å innrømme lønnskrav som går ut over de generelle rammene.

Det materialet som er fremlagt for nemnda om lønnsutviklingen i politi- og lensmannsetaten sammenlignet med noen spesifiserte grupper og med den generelle utviklingen i statlig sektor, indikerer ikke at de aktuelle stillingskategorier har hatt en spesielt ugunstig lønnsutvikling i løpet av de senere år, selv om det kan vises til at disse kategoriene tilsynelatende har hatt en noe mindre gunstig utvikling enn gjennomsnittet i staten og i forhold til enkelte av de grupper det er sammenlignet med.

Medlemmene Kjerschow, Klemetsen og Strøm finner det derfor helt klart at det ikke er grunnlag for å imøtekomme disse kravene, som både i seg selv er relativt kostnadskrevende, og som dessuten ville kunne utløse nye krav fra hovedsammenslutningene. Med henvisning til det som er sagt ovenfor, mener disse medlemmer at det heller ikke er grunnlag for en delvis imøtekommelse av SPLs krav.

Medlemmet Fougner med tilslutning av Fosheim og Gustavsen slutter seg til flertallets konklusjon og kan i det vesentligste tiltre deres begrunnelse.

Medlemmet Ødegård vil anføre at flertallet synes å ha lagt større vekt på statens tallmateriale angående lønnsutviklingen "de senere år" enn på oppstillingene over perioden fra 1959. Dette gir et skjevt så vel som uriktig bilde av lønnsutviklingen for SPLs grupper, særlig når Rikslønnsnemnda bærer ansvaret for at nettopp disse gruppene holder tritt med utviklingen etter at streikeforbudet kom. Flertallet har heller ikke gått inn i SPLs anførsler om manglende samsvar mellom arbeids- og ansvarsområde og lønn, eller hvordan kravene til effektivitet og ytelse stadig har blitt skjerpet i den samme periode, hvor lønningene relativt sett har gått ned.

4.3.2 SPLs krav om at spisepausene karakteriseres som arbeidstid for alt politiutdannet personell

Medlemmene Kjerschow, Klemetsen og Strøm skal bemerke:

SPL har nedlagt påstand om at spisepausene karakteriseres som arbeidstid for alt politiutdannet personell.

Staten har prinsipielt lagt ned påstand om avvisning av kravet, og subsidiært om at statens tilbud, overensstemmende med Riksmeklingsmannens møtebok, legges til grunn. I Riksmeklingsmannens møtebok heter det følgende:

"Riksmeklingsmannen fremla forslag om at statens tilbud, datert 29. juni 1992, jfr. supplerende tilbud datert 3. juli 1992, legges til grunn."

Av statens tilbud fremgår det at kravet om betalte spise-/hvilepauser avvises. Dette må oppfattes slik at staten mener at hovedtariffavtalen for 1992-94, i motsetning til de foregående hovedtariffavtalene mellom partene, ikke skal inneholde bestemmelser om spisepauser overhodet.

Spørsmålet om spisepausene skal inngå i arbeidstiden eller regnes som fritid i politi- og lensmannsetaten, har en lang forhistorie. Det vises til redegjørelsen i Rikslønnsnemndas kjennelse av 3. desember

1990 og kjennelsen som ble avsagt av en voldgiftsnemnd 4. september 1991, samt til partenes anførsler.

Rikslønnsnemnda konstaterer at spisepausene som hovedregel ble regnet med i arbeidstiden inntil utgangen av 1988. For den resterende del av avtaleperioden 1988-90 og for avtaleperioden 1990-92 var ordningen at spisepausen skulle ordnes i samsvar med bestemmelsene i arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1. For sistnevnte avtaleperiode var det Rikslønnsnemnda som gjennom sin kjennelse 3. desember 1990 fastsatte dette. Helt fra 1989 har partene vært uenige både om hvilket utgangspunkt som skulle være gjeldende på dette punktet, og om hva henvisningen til arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1 skulle innebære. Nemnda vil komme tilbake til dette.

Avvisningsspørsmålet

Staten har som grunnlag for sitt avvisningskrav anført

- at SPLs krav ikke er et interessekrav, men et rettskrav,
- at det ikke er lovlig adgang etter arbeidsmiljøloven til generelt å karakterisere spisepauser som arbeidstid, og
- at praktiseringen av arbeidsmiljøloven på dette punkt er avgjort ved voldgiftsnemndas kjennelse 4. september 1991.

Påstanden om avvisning er av staten presisert dithen at Rikslønnsnemnda ikke har kompetanse til å ta stilling til SPLs krav.

Disse medlemmer legger til grunn at det er nemndas oppgave å fastlegge innholdet i hovedtariffavtalen for 1992-94 på de punkter der det ikke er oppnådd enighet mellom partene. I denne forbindelse er nemnda ikke bundet av partenes påstander i den forstand at nemnda må innta et enten/eller-standpunkt. Nemnda kan - og bør hvor den anser det hensiktsmessig - tvert om velge løsninger som innebærer et mellomstandpunkt.

Disse medlemmer finner ikke at SPLs krav er et rettskrav. Det er riktignok slik at SPLs påstand både etter sin ordlyd og etter hvordan påstanden faktisk er ment, innebærer et krav om en bestemt anvendelse

av arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1, tredje ledd. Men Rikslønnsnemnda er ikke avskåret fra å ta stilling til rettsspørsmål som ledd i sitt arbeid med å ta stilling til hva som kan og bør fastsettes i en tariffavtale. Det avgjørende er at spørsmålet om spisepausene skal inngå i arbeidstiden eller ikke, angår lønns- og arbeidsvilkår, samt at kravet er reist i samband med inngåelse av ny hovedtariffavtale. Det vises for øvrig også til at spørsmålet tidligere har vært regulert i tariffavtaler mellom partene.

Det følger av det som er sagt over at det heller ikke er grunnlag for å avvise SPLs krav ut fra en vurdering av lovligheten av generelt å karakterisere spisepauser som arbeidstid etter arbeidsmiljøloven. Det vises i den forbindelse til det som er sagt over om nemndas adgang til å komme fram til mellomløsninger. En annen sak er at nemnda under drøfting av realiteten i kravet også må ta stilling til hvilken betydning arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1 antas å ha som skranke for hva Rikslønnsnemnda kan fastsette og hvilken betydning bestemmelsen bør tillegges som ett av flere momenter i en helhetsvurdering.

I spørsmålet om Rikslønnsnemnda er avskåret fra å ta stilling til SPLs krav som en følge av voldgiftsnemndas kjennelse 04.09.91, er det avgjørende om kjennelsen har bindende virkning ut over forrige tariffperiode:

I Rikslønnsnemndas kjennelse av 3. desember 1990 ble SPLs krav om at spisepausene skulle karakteriseres som arbeidstid, ikke tatt til følge. Videre ble det besluttet at "den tidligere tariffavtale mellom partene om at spisepausen som utgangspunkt skal ordnes i samsvar med bestemmelsene i arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1, gjøres gjeldende også i avtaleperioden 1990-92".

Videre fremgår det følgende av flertallets premisser (s. 58):

"... Det må nå settes fortgang i forhandlingene, der det foretas en konkret, reell vurdering med støtte i arbeidsmiljølovens § 51 nr. 1, Arbeidstilsynets brosjyre "Spise- og hvilepauser", samt Arbeidsrettens dom fra 1961."

I samsvar med det som fremgår av voldgiftsrettens kjennelse av 04.09.91 side 32, legger disse medlemmer til grunn at partene startet drøftinger om organiseringen av spisepausene med utgangspunkt i Rikslønnsnemndas kjennelse, men at disse stoppet opp uten noen realitetsdiskusjon, fordi partene ikke kunne bli enige om saken var en drøftings- eller forhandlingsgjenstand etter Hovedavtalen.

I protokoll datert 20.12.90 ble partene enige om at spørsmålet skulle bringes inn for en voldgiftsnemnd, jfr. over. Første og tredje avsnitt i punkt II i protokollen lyder slik:

"Partene er enige om å overlate avgjørelsen av spørsmålet om hvorvidt spisepausene for tjenestemenn med politimyndighet i politi- og lensmannsetaten skal karakteriseres som fritid, jfr. aml. § 51 nr. 1, 1. ledd, eller som arbeidstid, jfr. aml. § 51 nr. 1, 3. ledd, til en voldgiftsnemnd for avgjørelse under henvisning til slutningens punkt 2 og kjennelsens punkt 4.3.

Voldgiftsnemndas avgjørelse i tvisten er bindende for begge parter, og kan ikke i ettertid bringes inn for arbeidsrett eller de ordinære domstoler."

Ordlyden er på flere punkter uklar, men indikerer gjennom henvisningen til Rikslønnsnemndas kjennelse at nemnda skulle treffe sin avgjørelse innen rammen og som en oppfølging av Rikslønnsnemndas kjennelse. Heller ikke voldgiftsnemndas kjennelse er helt klar for så vidt gjelder nemndas oppfatning av sin kompetanse / sitt mandat. Det er imidlertid grunn til å fremheve følgende fra side 33 i nemndas kjennelse:

"Det generelle spørsmål om spisepausen skal innregnes i arbeidstiden er avgjort ved Rikslønnsnemndas kjennelse, og er således ikke tema for nærværende nemnd. SPL er henvist til å ta opp dette som forhandlingstema ved neste tariffrevisjon."

Disse medlemmer finner det - både etter forløpet sett i sammenheng og på basis av voldgiftsnemndas egen uttalelse - helt klart at kjennelsens bindende virkning mellom partene ikke strekker seg ut over avtaleperioden. Hvilken vekt kjennelsen for øvrig tillegges, vil bli berørt nedenfor.

Disse medlemmer finner etter dette ikke grunnlag for å ta statens prinsipale påstand om avvisning til følge.

Realitetsspørsmålet

Medlemmene Kjerschow, Klemetsen og Strøm vil først ta for seg betydningen av arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1 i forhold til den påstand SPL har nedlagt.

Rikslønnsnemnda har samme kompetanse som partene selv mht. hva som kan avtales. Dette innebærer at nemnda kan tre i arbeidsgivers sted og fastsette at spisepausen skal tas under arbeidets gang i samme utstrekning som arbeidsgiver kunne gjort etter § 51 nr. 1, 3. ledd. Arbeidsgivers styringsrett er ikke til hinder for dette.

Arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1 er preseptorisk, jfr. lovens § 5, og bestemmelsens tredje ledd kan etter disse medlemmers oppfatning ikke strekkes så langt at alle med politiutdanning og/eller -myndighet - uavhengig av type tjeneste - skal ha spisepause under arbeidets gang. Den omstendighet at arbeidsmiljøloven er en vernelov som gir partene adgang til å avtale ordninger som er gunstigere for arbeidstakeren, kan ikke føre til et annet resultat. "Til gunst"-synspunktet kan gi grunnlag for avtaler om betalte spisepauser som fritid, avtaler om at § 51 nr. 1, tredje ledd ikke skal anvendes, avtaler om lengre spisepauser o.l. Derimot ville det være i strid med den grunnleggende forutsetning loven bygger på - nemlig at alle arbeidstakere som har en arbeidstid over en viss varighet, har behov for en hvilepause av arbeidsmiljømessige (helsemessige) grunner - å fastsette at alle arbeidstakere med en bestemt utdanning eller myndighet - uavhengig av tjenestlige forhold - skal gjennomføre arbeidsdagen uten hvilepauser. I den forbindelse bemerkes at SPLs krav ikke er et krav om betalte hvilepauser etter arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1, 1. ledd, slik ordningen er i store deler av sentraladministrasjonen, men som et krav om pauser under arbeidets gang etter bestemmelsens tredje ledd.

Dette innebærer at det etter disse medlemmers syn ikke er adgang etter loven til å ta SPLs påstand til følge fullt ut. Selv om det ikke er nødvendig for resultatet, vil disse medlemmer bemerke at det også er andre forhold som taler mot et krav av den type som SPL har fremsatt:

Det er naturlig å hevde at kravet i utgangspunktet utløser et behov for utvidet bruk av overtid eller for økt bemanning, fordi tjenestelistene for hvert tjenestesett dekker en halv time mindre av døgnet. Utgiftene til økt overtidsbruk, respektive økt bemanning, er av staten beregnet til henholdsvis 123,9 millioner kroner og 98,6 millioner kroner pr. år.

Disse medlemmer antar imidlertid at spisepausene allerede i dag blir tatt under arbeidets gang i større utstrekning enn det som er lagt til grunn i statens beregninger. I beregningene er det heller ikke tatt hensyn til at en del av pausene blir "avlyst" eller avbrutt. Disse medlemmer legger dessuten til grunn at en del av tapet kan elimineres ved en hensiktsmessig organisering av tjenestelister og turnus. Disse medlemmer har ikke grunnlag for å anslå med noen grad av sikkerhet hvor mye statens tall må reduseres med som følge av dette. Det bør også nevnes at siden det ikke er tale om et regulært lønnskrav, er det i stor grad opp til staten selv å bestemme om en slik endring skal føre til redusert måloppnåelse i politietaten eller til økte utgifter. Disse medlemmer legger imidlertid til grunn at en generell ordning med spisepauser under arbeidets gang, betalte spisepauser e.l. for alt politiutdannet personell - på samme måte som en regulær arbeidstidsforkortelse - ville representere et klart press i retning av en budsjettmessig kompensasjon av merkbar størrelse for å opprettholde effektiviteten.

En imøtekommelse av SPLs krav kan også gi en uheldig signalvirkning i dagens økonomiske situasjon. Spesielt i den situasjonen Norge er i for tiden, ville det være uheldig å fastsette en slik tariffbestemmelse uten å overskue alle smitteeffekter til andre tariffområder. Disse medlemmer kan heller ikke se bort fra at det også kan bli aktuelt å revidere arbeidstidsordningene for de grupper som i dag kommer gunstigst ut, f.eks. store deler av sentralforvaltningen.

Spørsmålet er så om Rikslønnsnemnda - når SPLs påstand ikke tas til følge - likevel bør fastsette bestemmelser eller gi anvisninger med sikte på å få justert dagens ordning.

Disse medlemmer bemerker først at det med utgangspunkt i ordlyden i § 51 nr. 1, 3. ledd - "når virksomhetens art gjør det nødvendig" - antas å være adgang til å bruke bestemmelsen i betydelig større grad enn det som følger av de någjeldende retningslinjer. Bestemmelsen inviterer til et rettsanvendelsesskjønn som forutsetter nokså konkrete avveininger. Men generelt mener disse medlemmer at vurderingstemaet ikke er om det er "mulig" eller "umulig" å gjennomføre spisepausene som beskyttede hvilepauser, slik det kan se ut til at kjennelsen av 4. september 1991 har bygget på. Det avgjørende må være om tungtveiende tjenestlige grunner taler for at spisepausen avvikles under arbeidets gang. En slik tolkning synes også Rikslønnsnemndas flertall å ha lagt til grunn i sin kjennelse av 03.12.90. I denne forbindelse må det legges vekt på at politiet har en beredskapsplikt, slik kjennelsen av 03.12.90 også fremhever. Det vises videre til at store deler av politiet og lensmannsetaten faktisk avvirket spisepausen under arbeidets gang fram til 01.01.89, uten at disse medlemmer kan se at det fremkom noe om at dette ble ansett for å være i strid med arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1 eller den tilsvarende bestemmelse i arbeidervernloven § 28. Tvert imot inngikk partene i 1986 en hovedtariffavtale hvoretter alle tjenestemenn i ordens- og etterforskningstjeneste skulle ta spisepausen under arbeidets gang med en uttrykkelig henvisning til § 51 nr. 1 tredje ledd!

I det hele tatt er det mye som taler for at det innen rammen av § 51 nr. 1 er adgang til å unnta relativt mange tjenestemenn i politi- og lensmannsetaten fra regelen om beskyttede spisepauser. Men i likhet med hva Rikslønnsnemnda kom til i 1990, finner disse medlemmer også nå at det er uhensiktsmessig å forsøke å finne fram til en rimelig avgrensning innen rammen av § 51 nr. 1 gjennom generelle formuleringer i hovedtariffavtalen. Disse medlemmer vil derfor nøye seg med å ta inn den bestemmelsen som var gjeldende i avtaleperioden 1990-92, samt en anvisning på økt lokal handlefrihet under de forutsetninger disse medlemmer gir uttrykk for i premissene.

Disse medlemmer legger til grunn at uenigheten mellom partene om spisepausenes karakter tilspisset seg i forbindelse med den ordning som ble etablert i forbindelse med Justisdepartementets rundskriv av 09.03.89. Rikslønnsnemnda har fått seg forelagt en del materiale til belysning av hvordan disse retningslinjer har blitt oppfattet i politi- og lensmannsetaten, og i hvilken grad retningslinjene etterlevs i praksis. Dette materialet gir slett ikke et fullstendig og entydig bilde. Men det klare hovedinntrykk er likevel at det er en utbredt misnøye med retningslinjene, ikke bare på arbeidstakersiden, men delvis også blant lokale arbeidsgiverrepresentanter. Disse medlemmer mener videre at det kan legges til grunn at retningslinjene ikke fullt ut har vært etterlevet i praksis ved relativt mange tjenestesteder. Disse medlemmer legger til grunn at spørsmålet om spisepausenes karakter etter arbeidstidsreformen av 01.01.87 for så vidt også har voldt en del problemer på andre tariffområder, men at dette likevel ikke har hatt det omfang og den karakter som i politi- og lensmannsetaten.

Disse medlemmer mener at det er to hovedårsaker til at tvisten har versert i en så tilspisset form over flere år:

For det første kan det se ut til at SPLs primære mål i tiden etter arbeidstidsreformen har vært å nå fram til ordninger som i praksis kan innebære kortere arbeidstid for alle sine medlemmer.

For det annet ser det ut til at staten har etablert et opplegg for anordning av spisepausene som oppleves som vanskelig eller svært uhensiktsmessig å praktisere lokalt. Som nevnt synes denne oppfatning også å være til stede blant lokale arbeidsgivere.

Disse medlemmer har forståelse for at staten har veket tilbake for å imøtekomme SPLs prinsipale krav.

Det var også naturlig at Justisdepartementet grep inn da det ved årsskiftet 1988/89 ble klart at lokale forhandlinger/drøftinger førte til at spisepausen nesten unntaksfritt (i ca. 80 prosent av tilfellene) ble regnet med i arbeidstiden, i strid med det som var statens ut-

trykte forutsetning med henvisningen til arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1 i hovedtariffavtalen for perioden 1988-90.

Disse medlemmer er imidlertid av den oppfatning at staten v/Justisdepartementet gjennom sitt rundskriv av 09.03.89 og senere, har lagt seg på en for restriktiv og sentralstyrt fortolkning av arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1. Man vil i den forbindelse vise til følgende uttalelse av Rikslønnsnemndas flertall i kjennelsen av 03.12.90, side 57-58:

"Disse medlemmer er blitt stående ved at hvile- og spise-pausene for mange tjenestemenn i politiet og lensmannsetaten ikke med rimelighet kan ordnes slik at de fyller lovens krav om at pausene skal anses som fritid i den forstand at tjenestemennene ikke har plikt til å stå til arbeidsgiverens disposisjon i pausene, men kan tilkalles når det er nødvendig. Det er da lagt vekt på at tjenestemennene har beredskapsplikt, at deres virksomhet i høy grad er publikumsorientert, og at disse oppgaver vanskelig kan forenes med det krav arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1 setter til innholdet av hvile- og spise-pauser."

Flertallet uttalte videre at nemnda ikke hadde den nødvendige etatsmessige oversikt for å kunne trekke opp rimelige og riktige avgrensninger. Dette var årsaken til at nemnda den gang mente det måtte settes fortgang i forhandlingene, "der det foretas en konkret, reell vurdering med støtte i arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1, Arbeidstilsynets brosjyre "Spise- og hvilepauser", samt Arbeidsrettens dom fra 1961".

Etter disse medlemmers mening kan dette ikke forstås på annen måte enn at nemnda i 1990 mente at arbeidsgiversiden sentralt i større grad enn det som hadde skjedd til da, burde imøtekomme det som ble oppfattet som viktige tjenestlige behov ute i etaten. Disse medlemmer mener at dette i liten grad er fulgt opp.

I en normalsituasjon ville det være naturlig at de lokale arbeidsgivere i større grad enn tilfellet er i dag fastsetter en hensiktsmessig tjenesteordning, inklusive en hensiktsmessig ordning av spisepausene, innen visse generelt fastsatte rammer på sentralt nivå. Dette skyldes ikke bare at anvendelsen av § 51 nr. 1 forutsetter en nokså konkret vurdering, men også at arbeidsgiverne lokalt har resul-

tatansvar og budsjettansvar. Dette må naturligvis skje innen rammen av Hovedavtalen om medbestemmelse. Disse medlemmer tar ikke stilling til om temaet er drøftings- eller forhandlingsgjenstand.

En forutsetning for økt lokal handlefrihet er at alle parter legger til grunn disse medlemmers forutsetning om at spisepausen i samsvar med arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1 bare kan tas under arbeidets gang når tungtveiende tjenestlige hensyn tilsier det. Disse medlemmer antar at de hensyn som ligger bak beredskapsplikten gjør seg gjeldende i ulik grad for de ulike oppgavene politi- og lensmannsetaten er tillagt, samtidig som arbeidet - også på områder hvor beredskapsplikten har stor relevans - i varierende grad vil kunne organiseres på en hensiktsmessig måte med innlagte spisepauser som fritid. Om spisepausene kan organiseres som fritid uten at tungtveiende tjenestelige hensyn blir skadelidende, vil derfor bero på en kombinasjon av momenter, hvor bl.a. antallet tjenestemenn til disposisjon, tjenestens generelle karakter og den konkrete situasjon til enhver tid spiller inn.

Disse medlemmer mener at § 51 nr. 1 ikke er til hinder for at en ordning av spisepausene som fritid eller arbeidstid må kunne skje ut fra relativt brede gjennomsnittsbetraktninger av tjenestlige hensyn i relasjon til ulike tjenestesteder og tjenestegrupper lokalt. Disse medlemmer ser heller ikke bort fra at det kan være praktisk vanskelig å legge opp tjenesteordningene på grunnlag av en helt konkret vurdering av den enkelte tjenestemanns oppgaver. Nemnda har imidlertid ikke den oversikt som skal til for å gi seg inn på slike generaliseringer.

Disse medlemmer har merket seg at staten - på grunn av de forskjellige oppfatninger som er kommet frem om hvordan ordningene virker - er innstilt på å etterprøve ordningene snarest mulig for å se om det bør foretas justeringer. Likevel mener disse medlemmer at staten allerede nå bør justere de rammer som er fastlagt sentralt med sikte på en økt lokal handlefrihet. Dette bør skje ut fra den generelle forståelse av rekkevidden av § 51 nr. 1 tredje ledd og de forutsetninger for økt lokal handlefrihet som disse medlemmer har gitt uttrykk for.

Medlemmet Gustavsen slutter seg i hovedsak til det som er anført av flertallet.

Medlemmet Fougner, med tilslutning av Fosheim, skal bemerke:

Staten kan hverken tiltre flertallets forslag til slutning eller premisser forsåvidt gjelder reguleringen av spisepausene.

Forsåvidt gjelder sakens realitet bemerker medlemmet Fougner, med tilslutning av Fosheim:

Spisepauser skal etter reglene i arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1 tredje ledd, bare regnes som en del av arbeidstiden i tilfeller hvor arbeidstaker er pålagt å innta sine måltider i pauser under arbeidets gang, og dessuten der det ikke finnes tilfredsstillende spise- eller hvilerom. Det følger videre av samme bestemmelse at arbeidsgiver bare kan gi pålegg om pauser under arbeidets gang, i tilfeller hvor "virksomhetens art gjør det nødvendig".

Det er dette medlem, med tilslutning av Fosheim, sin oppfatning at spørsmålet om betingelsene for å nytte unntaksbestemmelsene i § 51 er oppfylt eller ikke, er et rettsspørsmål som arbeidsgiver både i kraft av loven og styringsretten må ta stilling til. Eventuell konflikt om lovligheten av å benytte eller unnlate å benytte unntaksreglene, hører under domstolene.

Rikslønnsnemnda tar som kjent bare stilling til interesseløst. Det følger av lov om lønnsnemnd i arbeidstvister av 19. desember 1952 nr. 7 § 1 annet ledd, jfr arbeidstvistloven av 5. mai 1927 nr. 1 § 6 nr. 3. I Odelstingsproposisjon nr. 63 (1952) er det i tilknytning til lønnsnemndloven § 1 uttrykkelig sagt at loven tar sikte på at det skal stilles til disposisjon for "partene i arbeidslivet et fast og sakkyndig organ som kan avgjøre interesseløst som ellers ikke lar seg løse uten ved arbeidsstans."

Det er på denne bakgrunn dette medlem, med tilslutning av Fosheim, sitt syn at Rikslønnsnemndas flertall har foreslått en slutning som

baserer seg på en uriktig forståelse av reglene om Rikslønnsnemndas kompetanse.

Dette medlem, med tilslutning av Fosheim, vil dessuten bemerke at det uavhengig av kompetansespørsmålet, er uheldig at Rikslønnsnemndas flertall gjennom slutningen tar sikte på å regulere et spørsmål som allerede er tvingende fastsatt av Stortinget gjennom loven.

Også øvrige reelle grunner taler etter dette medlem, med tilslutning av Fosheim, sitt syn for at man er tilbakeholden med å fastlegge denne type reguleringer. En umiddelbar virkning av at loven gjøres til tariffavtalenorm er at det tariffrettslig prosessuelle system utløses. Det kan innebære at spørsmål som er ment regulert på individuelt nivå etter loven, nå kan tas opp av tariffpartene til kollektiv prøvelse. Tariffpartene blir ansvarlige overfor den enkelte arbeidstaker, men også overfor sin tariffavtalemotpart. Prosessuelt vil dette i ytterste fall innebære at konflikter som etter loven var tenkt løst for de alminnelige domstoler nå vil kunne bringes inn for Arbeidsretten. I praksis vil dette kunne gi f.eks. en ansatt valgmulighetene mellom å bringe saken inn for de alminnelige domstoler eller, gjennom sin forening, for Arbeidsretten. I prinsippet står også den mulighet åpen at samme sak bringes inn for begge domstoler. I utgangspunktet er det heller ikke noe i veien for at domstolene kan komme til ulikt resultat i en og samme konflikt.

Det er dette medlem, med tilslutning av Fosheim, sitt prinsipielle syn at slike virkninger av en tariffregulering kan være konfliktforsterkende. I tillegg kommer de øvrige uheldige virkningene av et dobbeltsporet prosessystem, som bør lede til stor varsomhet med hensyn til tariffregulering av et spørsmål som allerede er løst i loven.

Det er i tillegg alltid en grunnleggende forutsetning at tariffreguleringer ikke er i strid med tvingende lovgivning. Det er dette medlem, med tilslutning av Fosheim, sitt syn at Rikslønnsnemndas flertalls forslag til tredje ledd i slutningens punkt 2, står i et spenningsforhold til preseptorisk lovgivning. Dette kan kort begrunnes slik:

I forslaget til tredje ledd heter det:

"Ved anvendelsen av § 51 nr. 1 skal det tas utgangspunkt i økt lokal handlefrihet under de forutsetninger som Rikslønnsnemnda har gitt uttrykk for."

Rikslønnsnemndas forutsetninger som det altså vises til i tredje ledd, fremgår av premissene side 75 flg, jfr særlig side 80 annet avsnitt og side 83 annet avsnitt. Det er dette medlem, med tilslutning av Fosheim, sitt syn at premissene er inkonsistente, og i noen grad i disharmoni med de forutsetninger som gjelder for anvendelse av loven. Innledningsvis i annet avsnitt side 83 heter det nemlig at arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1 må forstås slik at arbeidstaker bare kan pålegges å ta pause under arbeidets gang når "tungtveiende tjenestlige hensyn tilsier det". Etter dette medlem, med tilslutning av Fosheim, sitt syn er dette en forsvarlig måte å formulere lovens problemstilling og avgjørende skjønnstemaet på. I siste punktum i samme avsnitt er imidlertid problemstillingen og skjønnstema fremstilt på en måte som etter dette medlem, med tilslutning av Fosheim, sitt syn avviker fra lovens forutsetninger. Der heter det:

"Om spisepausene kan organiseres som fritid uten at tungtveiende tjenestelige hensyn blir skadelidende, vil derfor bero på en kombinasjon av momenter,...."

Etter dette medlem, med tilslutning av Fosheim, sitt syn er det rimelig klart at dette ikke er et dekkende uttrykk for problemstillingen etter den tvingende lovreguleringen. Det bemerkes dessuten at "økt lokal handlefrihet" heller ikke er noe vilkår eller kriterium etter loven.

Medlemmet Ødegård er av den oppfatning at flertallet i Rikslønnsnemnda gir uttrykk for en rettoppfatning som dette medlem ikke kan dele. Det hevdes at å gi SPL medhold betyr at alle skal gjennomføre arbeidsdagen uten hvilepauser. Definisjonen av arbeidstid, bl.a. i § 46 i arbeidsmiljøloven, er: "...den tid man står til arbeidsgiverens disposisjon". Det er imidlertid ikke noe krav om at man faktisk må utføre arbeid for å få dette godkjent som arbeidstid, slik flertallet synes å legge til grunn. Det vil være full anledning til å godskrive som arbeidstid den tid som arbeidstakeren er "til disposisjon for arbeidsgiveren", selv

om det betyr at man avviker en pause under arbeidets gang når forholdene tillater det.

Dette medlem vil dessuten anføre at flertallet unnlater å gå nærmere inn på en helhetsvurdering av de generelle hovedkrav til vernestandard, slik de er tatt i bl.a. i § 7. Vi står overfor en situasjon hvor man har vært mer opptatt av en bokstavtro fortolkning av en arbeidstidsbestemmelse enn av de dokumenterte, store arbeidsmiljøproblemene denne handlemåten innebærer.

Dette medlem legger til grunn at politi- og lensmannsetaten har en spesiell rolle og et viktig samfunnsansvar å ivareta. Funksjonen tilsier at etatene er tilgjengelige og handlekraftige døgnet rundt. Derfor må de nødvendige hvile- og spisepausene tas under arbeidets gang, slik det i hovedsak har vært hittil, og slik arbeidsmiljøloven gir full adgang til når virksomhetens art tilsier det. Dette medlem kan vanskelig tenke seg en virksomhet som denne regelen passer bedre til enn politiets.

Etatenes særavtaler viser klart hvordan spørsmålet bør besvares hvis flertallet i Rikslønnsnemnda ønsker å bidra til rettferdighet og politifaglig sett holdbare tilstander i etatene. Nemnda har også blitt forelagt det faktum at Justisdepartementet har avtalt pauser under arbeidets gang for alle tilsatte i fengselsvesenet, sammen med påvisningene av en praksis som på mange måter ligger nær opptil uten hittil å ha kunnet bli formalisert.

Dette medlem viser til at det for Rikslønnsnemnda er lagt fram en fullstendig oversikt over hvordan forholdene har utviklet seg i etatene. Etter at staten i 1989 gjennom en påtvunget hovedtariffavtale dikterte hvile- og spisepauser som fritid, har samtlige tjenestesteder i hele landet forsøkt å tilpasse slike pauser i sine arbeidsplaner. Resultatet i dag er, til tross for at Justisdepartementet har fjernet den lokale forhandlingsretten om spørsmålet, at det absolutte flertallet av tjenestestedene ikke makter å etterkomme pålegget. De langt fleste har på tross av presset valgt å fortsette ordningen med pauser under arbeidets gang, og gitt uttrykk for at nettopp denne løsningen gjør at man kan drive rasjonell og effektiv polititjeneste. På de

steder hvor ledelsen har diktert fritidspauser, har man fått uholdbare tilstander med et betydelig antall avbrytelser og forskyvninger av pausene, slik dokumentasjonen for nemnda viser. Flertallets konklusjon i slutningen tar ikke opp i seg disse realiteter.

Det er også dokumentert for Rikslønnsnemnda at mange politimestre og lensmenn gjennom sine organisasjoner og på annen måte har bedt om å få bruke den anledning arbeidsmiljøloven gir adgang til, med pauser under arbeidets gang. De eksempler på forhandlingsprotokoller som er forelagt Rikslønnsnemnda, viser tydelig at ledelsens standpunkt også der man nå bruker fritidspauser, har vært betinget av det direktiv Justisdepartementet ga, ikke av de stedlige arbeids- og bemanningsforhold.

Det er fra flertallet side gitt meget klart uttrykk for at staten nå raskt bør endre sin praksis på dette feltet. Hvis disse premissene skal ha den virkning som flertallet tydeligvis tar sikte på, må de tas helt eller delvis inn i selve slutningen. Hvis så ikke skjer, vil man kunne oppleve at situasjonen forblir like fastlåst som i 1990, da Rikslønnsnemnda også sa klart ifra om behov for endringer i statens praksis i forholdet til politi- og lensmannsetaten. Dette medlem vil derfor be om at flertallet tar inn i slutningen de premisser som angår "relativt vide gjennomsnittsbetraktninger", med fullmakter til lokal, reell drøftings- og avgjørelsesmyndighet.

Det er oppsiktsvekkende at staten fortsatt prosederer på sin prinsipale, formelle påstand om at Rikslønnsnemnda ikke har kompetanse til å prøve spørsmålet om spisepausenes karakter, når dette er slått fast av Rikslønnsnemnda såvel i 1990 som av flertallet i nærværende kjennelse. Enda mer oppsiktsvekkende blir dette, når man konstaterer at spørsmålet om spisepausene har vært tema i samtlige hovedtariffoppgjør siden 1986 - også mellom staten og hovedsammenslutningene - uten at staten overfor noen andre enn SPL ved de to siste oppgjør har inntatt dette standpunktet.

Ytterligere uforstående blir dette når staten selv så sent som i 1986 inngikk hovedtariffavtale med SPL om at spisepausene for alt politiutdannet personell skulle avvikles under arbeidets gang. Daværende hovedtariffavtale ble inngått på nøyaktig det samme rettslige

grunnlaget som nærværende tvist. Aml. § 51 har vært likelydende siden 1977, og den samme bestemmelsen fantes også i den gamle arbeidervernloven § 28. Det gir derfor ingen mening å hevde at aml. § 51 setter rettslige skranker for hva partene kan avtale i tariffavtalen - og dermed også hva Rikslønnsnemnda kan fastsette.

Det synes også påfallende når staten hevder at det er problematisk å ta inn lovtekst eller henvisninger til lovregler i tariffavtalen. Det er grunn til å minne om at henvisningen til aml. § 51 nr. 1 som en del av hovedtariffavtalen, er statens egen påstand, og har vært så siden 1988. SPL har i samtlige oppgjør krevd en annen formulering, også i dette oppgjøret. Endelig må det påpekes at det er verken uvanlig eller upraktisk å gjøre henvisninger til lovparagrafer i tariffavtaler. Dette forekommer også innenfor andre tariffområder enn SPLs, uten at en kjenner til at dette har voldt særlige problemer.

4.3.3 Kravet om nedsatt pensjonsalder (aldersgrense)

I påstanden som SPL har nedlagt, heter det at "pensjonsalderen (aldersgrensen) settes til 60 år, med adgang til å gå av med pensjon ved 57 år på vanlige vilkår...". De stillingskategorier som nevnes i påstanden, er lensmannsbetjent, lensmannsførstebetjent, lensmannsfullmektig, oppsynsbetjent og arrestforvarer.

Selv om uttrykket "pensjonsalder" er brukt, inneholder påstanden i realiteten et krav om nedsatt aldersgrense - ikke et krav om en avtalefestet pensjonsordning etter mønster av AFP-ordningen. Denne forståelse er den klart mest nærliggende, slik påstanden er formulert, og med bakgrunn i den argumentasjon - likestilling med politiet - SPL har presentert. SPL har også bekreftet denne forståelse.

Staten har prinsipalt påstått kravet avvist, fordi partene/Rikslønnsnemnda ikke har kompetanse til å fastsette aldersgrenser. Subsidiært er det påstått at statens tilbud, overensstemmende med Riksmeklingsmannens møtebok, legges til grunn. Innholdet i møteboken er referert på side 72. I statens tilbud av 29.06.92 og 03.07.92 er kravet "avvist".

Medlemmene Kjerschow, Klemetsen og Strøm har kommet til at SPLs krav må avvises på et rettslig grunnlag, fordi det ikke er adgang til å fastsette endrede aldersgrenser i tariffavtale. Disse medlemmer er i hovedtrekk enige i det som er anført av staten på dette punkt.

Aldersgrenseloven av 21.12.1956 § 2, som gjelder for tjenestemenn innlemmet i Statens Pensjonskasse, inneholder dels bestemmelser som angir en alminnelig aldersgrense (70 år) og kriterier for å fastsette lavere aldersgrenser nevnt i loven (§ 2, 1. ledd) og dels bestemmelser om hvem som fastsetter lavere aldersgrenser (§ 2, 2. ledd). § 2 2. ledd lyder slik:

"Stortinget fastsetter de lavere aldersgrenser når de endrer vilkårene for større grupper eller vedtaket kan ha prinsipiell betydning. Ellers fastsettes aldersgrensene av Kongen eller den han bemyndiger. Vedkommende departement kan imidlertid fastsette slik lavere aldersgrense inntil endelig avgjørd er tatt."

Den omstendighet at loven etter ordlyden legger myndighet til Stortinget, respektive Kongen/departementet, til å fastsette lavere aldersgrenser enn den alminnelige på 70 år, behøver ikke nødvendigvis å bety at det ikke også er adgang til å fastsette lavere aldersgrenser ved tariffavtale. Ordlyden taler imidlertid mot at bestemmelsen skal forstås slik. De nokså detaljerte bestemmelsene i 2. ledd om hvem som har myndighet til å fastsette lavere aldersgrenser, taler for at det har vært meningen å regulere spørsmålet uttømmende. Eller sagt på en annen måte: Det ville hatt formodningen mot seg at man fastsatte en såpass detaljert kompetanseregulering uten å nevne partenes adgang til å forhandle om lavere aldersgrenser hvis det hadde vært meningen å gi en slik adgang.

Disse medlemmer oppfatter det videre slik at aldersgrenser på de tariffområder hvor aldersgrenseloven og lov om Statens Pensjonskasse gjelder, ikke tidligere har blitt regulert gjennom tariffavtaler. Dette er det rimelig å ta som uttrykk for at partene ikke har betraktet det som noe det kan forhandles om.

Siden disse medlemmer mener at SPLs krav må avvises, er det ikke aktuelt å gå nærmere inn på rimeligheten og de kostnadmessige konsekvensene av lavere aldersgrenser for de gruppene kravet omhandler. Umiddelbart fremtrer kravet om likestilling mellom tjenestemenn i politiet og lensmannsetaten som rimelig, mens det er mindre innlysende hvem arrestforvarere og oppsynsmenn bør sammenlignes med. Disse medlemmer antar at lavere aldersgrenser for de aktuelle gruppene ville ha meget små økonomiske konsekvenser på kort og mellomlang sikt. En endring for lensmannsetaten burde heller ikke ha noen smitteeffekt til andre grupper. På bakgrunn av den aktuelle økonomiske situasjon og utsiktene fremover har imidlertid disse medlemmer forståelse for at staten, selv for mindre grupper, viser tilbakeholdenhet med fortsatte nedjusteringer av aldersgrensene.

Medlemmet Fougner, med tilslutning av Fosheim, slutter seg til flertallets konklusjon og kan i det vesentlige tiltre deres begrunnelse.

Medlemmet Ødegård, med tilslutning av Gustavsen, tar flertallets premisser til orientering.

4.3.4 Praktisering av polititillegget

Partene er på dette punkt kommet til enighet etter at nemndas behandling tok til. Slutningen formuleres således i samsvar med partenes avtale.

* * *

Medlemmet Ødegård viser til kjennelsen fra Rikslønnsnemnda i politioppgjøret for 1990 til 1992 og til hva flertallet har anført i premissene for kjennelse ved dette oppgjøret.

En slik holdning vil være ufravikelig i forhold til pkt. 1 i kjennelsen.

I kjennelsens pkt. 2 foreslås gjeldende hovedtariffavtale videreført uten ytterligere tilføyelse. Erfaringsmessig viser det seg behov for en slutning som tar opp i seg flertallets begrunnelser slik de fremkommer i premissene for en annen praksis og en mer lokal løsningsmodell.

Mot denne bakgrunn foreslår dette medlem følgende endringer i slutningens pkt. 2:

- "2. SPLs påstand om at hvile- og spisepausene i politi- og lensmannsetaten skal karakteriseres som arbeidstid for alt personell med politimyndighet, tas ikke til følge.

Ordningen med at hvile- og spisepauser i politi- og lensmannsetaten tas under arbeidets gang, vil i praksis være et nødvendig alternativ til hovedregelen i arbeidsmiljøloven § 51, og må innpasses etter lokale, tjenestlige vurderinger.

Rikslønnsnemnda forutsetter at avtalepartene i det videre arbeid med dette spørsmålet innretter seg i samsvar med premissene for kjennelsen."

* * *

Saken ble etter dette tatt opp til votering. Flertallets syn har vunnet frem gjennom følgende

S L U T N I N G

1. SPLs krav om endring av lønnsramme for

lpl. 08.300, sko. 0284 - politibetjent, og
lpl. 08.350, sko. 0324 - lensmannsbetjent

tas ikke til følge.

2. SPLs krav om at spisepausene skal karakteriseres som arbeidstid for alt politiutdannet personell tas ikke til følge.

Den tidligere tariffavtale mellom partene om at spisepausen skal ordnes i samsvar med bestemmelsene i arbeidsmiljøloven § 51 nr. 1, gjøres gjeldende også i avtaleperioden 1992-94.

Ved anvendelsen av § 51 nr. 1 skal det tas utgangspunkt i økt lokal handlefrihet under de forutsetninger som Rikslønnsnemnda har gitt uttrykk for.

3. SPLs krav om nedsatt aldersgrense for

lpl. 08.350, sko. 0324 - lensmannsbetjent
lpl. 08.350, sko. 0325 - lensmannsførstebetjent
lpl. 08.350, sko. 1146 - lensmannsfullmektig
lpl. 08.303, sko. 0308 - oppsynsbetjent
lpl. 08.303, sko. 0303 - arrestforvarer

avvises.

4. Praktisering av polititillegget endres i samsvar med partenes avtale:

Polititillegget skal utbetales som følger:

Tjenestetid etter avsluttet politiskole/politihøgskole:

Ltr. 6 - 0 til og med 8 år
" 8 - 9 til og med 14 år
" 11 - 15 til og med 19 år
" 13 - 20 år og over.

Ovennevnte innebærer at utbetalingen av høyere politillegg med dette bringes på linje med praktiseringen i fengselsvesenet av utbetaling av fengsestillegg; dvs. at ltr 8, 11 og 13 etter B-tabellen utbetales fra den første dagen i det 9., 15. og 20. året.

Avtalen gjøres gjeldende fra 1.7.1992 tom 30.9.1993 og deretter for ett år om gangen med mindre partene sier den opp med minst 3 måneders varsel.

5. Forøvrig legges til grunn som ny hovedtariffavtale for perioden 1. mai 1992 til 30. april 1994 statens tilbud av 29. juni, med tillegg av 3. juli 1992.

Arild Kjerschow
Arild Kjerschow

Steinar Strøm
Steinar Strøm

Berit Klemetsen
Berit Klemetsen

Terje Ødegård
Terje Ødegård

Jan Fougner
Jan Fougner

Ikke stemmeberettigede medlemmer:

Berit Fosheim
Berit Fosheim

Terje Moe Gustavsen
Terje Moe Gustavsen